

ekitap

**ULUSLARARASI
SELÇUKLU
ANADOLU'SUNDA
İLİM VE ULEMA
SEMPOZYUMU**

(24-25 KASIM 2023)
ÖZET KİTABI

Editörler:
Prof. Dr. Seyfullah KARA
Dr. Öğr. Üyesi Rauf K. ÜRKMEZ

ilâhiyât

ilāhiyāt

ilâhiyât 1196

© MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

Uluslararası Selçuklu Anadolu'sunda İlim ve Ulema Sempozyumu
(24-25 Kasım 2023)
Özet Kitabı

Editörler:

Prof. Dr. Seyfullah KARA
Dr. Öğr. Üyesi Rauf K. ÜRKMEZ

E-ISBN 978-625-6640-14-6

1. Baskı: Aralık 2023

Sertifika No: 44396

Mizanpaj ve Uygulama: TAVOOS

Kapak: TAVOOS

Baskı: Vadi Grafik - Sertifika No: 47479

ilâhiyât

Fora İş Merkezi, 1354. Cadde No: 138/5, 06378

Ostim/Ankara

Tel: (0312) 439 01 69

www.ilahiyatyayin.com

editor@ilahiyatyayin.com

satis@ilahiyatyayin.com

www.instagram.com/ilahiyatyayin

**ULUSLARARASI
SELÇUKLU ANADOLU'SUNDA
İLİM VE ULEMA SEMPOZYUMU**

[24-25 KASIM 2023]

ÖZET KİTABI

Editörler:

Prof. Dr. Seyfullah KARA

Dr. Öğr. Üyesi Rauf K. ÜRKMEZ

Onursal Başkanı

Prof. Dr. İsmail Hakkı ÖZÖLÇER
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Rektörü

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Seyfullah KARA (Başkan)
Doç. Dr. Salih AYBEY
Dr. Öğr. Üyesi Halil ORTAKCI
Dr. Öğr. Üyesi Metin GÜNDOĞDU
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Sami UZUNER
Dr. Öğr. Üyesi Rauf K. ÜRKMEZ
Dr. Güvenç ŞENSOY
Dr. Salih ERDEN
Arş. Gör. Adem GÖRMÜŞ
Arş. Gör. Ahmet SAĞLAM
Arş. Gör. Ramazan ÖGTEM

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Abdullah KAYA (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ahmet Hakkı TURABİ (Marmara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Ali ERTUĞRUL (Düzce Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Bekir KUZUDİŞLİ (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU (Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Cihan PİYADEOĞLU (İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Emad Rafiq Khalid Barakat (Yarmouk University, Ürdün)

Prof. Dr. Hasan Kâmil YILMAZ (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Haşim Şahin (Anadolu Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Hatice K. ARPAGUŞ (Marmara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Komiljon RAHIMOV (Özbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi, Özbekistan)

Prof. Dr. Mefleh Faisal Mefleh Al-Jarrah (Yarmouk University, Ürdün)

Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Mehmet Nadir ÖZDEMİR (Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Muharrem KESİK (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN (Karabük Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Murat AĞARI (Karabük Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (Selçuk Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa HİZMETLİ (Bartın Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa UYAR (Ankara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Necdet TOSUN (Marmara Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Recep ŞENTÜRK (Hamad Bin Khalifa University, Katar)

Prof. Moulay Al-Mustapha Lhend (Université Hassan II de Casablanca, Fas)

Doç. Dr. Ali CANÇELİK (Kocaeli Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Anar QAFAROV (Azerbaycan İlahiyat İnstitutu, Azerbaycan)

Doç. Dr. Canan KUŞ BÜYÜKTAŞ (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Ercan ALKAN (Marmara Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Hikmetullah ERTAŞ (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Mehmet BULGEN (Marmara Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Mehmet ÖZTURAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Murat AKIN (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Nuran ÇETİN (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Recep ÇETİNTAŞ (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Recep USLU (İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Recep KELEŞ (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Murat KAŞ (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye)

Dr. Aqil ŞİRİNOV (Azerbaycan İlahiyat İnstitutu, Azerbaycan)

Dr. Khairil Husaini Bin Jamil (International Islamic University, Malezya)

Sekreteryaya

Arş. Gör. Ahmet POLAT

Arş. Gör. Muhammed Sezer ŞAHİNKAYA

Arş. Gör. Muhammed YARAY

Arş. Gör. Nilüfer Nur USLU

İÇİNDEKİLER

KEMÂLÜDDİN İBNÜ'L-HÜMÂM HAKKINDA BULUNAN BAZI YENİ BİLGİ VE BELGELER	13
Prof. Dr. Ahmet Turan ARSLAN	
SİVAS BURÛCIYE MEDRESESİ'NE DAİR BAZI ARŞİV BELGELERİ	15
Doç. Dr. Nevzat SAĞLAM	
ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİNDE Şİİ-SÛNNÎ İLİŞKİLERİ	17
Doç. Dr. Mücteba ALTINDAŞ	
RUMCA KAYNAKLARDA ABDÜLKÂDİR-i MERÂĞÎ	19
Dr. Öğr. Üyesi Miltiadis PAPPAS	
ÂŞIK PAŞA'NIN GARİBNÂME'SİNDE AHLAK EĞİTİMİ VE EĞİTİM METOTLARI	21
Doç. Dr. Salih AYBEY	
SELÇUKLU ANADOLU'SUNDA ULEMA-UMERA MÜNASEBETLERİ: MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-i RÛMÎ ÖRNEĞİ	23
Doç. Dr. Mücahit YÜKSEL	
ANADOLU SELÇUKLULARINDA KADILIK	25
Dr. Öğr. Üyesi Adem ARSLAN	
ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ'NE AİT NADİDE BİR MUSHAF-ı ŞERİF'İN HAT SANATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	27
Arş. Gör. Ufuk DEVECİ	
BEHCETÜ'L-HADÂİK'TA ÂLİMİN YERİ VE ÖNEMİ	29
Doç. Dr. Muhittin TURAN	
ÂŞIK PAŞA'NIN GARİBNÂME'SİNDE İLİM: KENDİNİ BİLMEK	31
Dr. Öğr. Üyesi Rauf K. ÜRKMEZ	

SELÇUKLU ANADOLU'SUNDA YETİŞMİŞ BİR SÜFÎ: DÂVÛD-i KAYSERÎ'DE BİR İLİM OLARAK TASAVVUF	33
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Sami UZUNER	
KUTBÜDDÎN-i ŞİRÂZÎ'NİN ŞERHU HİKMETİ'L-İŞRÂK SÜHREVERDÎ ADLI ESERİNDE ONTOLOJİK BAKIMDAN KÜLLÎ-CÜZ'Î AYIRIMI	35
Dr. Yusuf ÖTENKAYA	
SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE TOKAT'TA EKBERÎ GELENEK VE TEMSİLCİLERİ	37
Doç. Dr. Müzekkir KIZILKAYA	
ANADOLU SELÇUKLULARINDA KELÂM İLMİ VE KELÂM ULEMASI	39
Dr. Öğr. Üyesi Davud SOYLU	
TASAVVUF-SİYASET İLİŞKİSİNE FARKLI BİR BAKIŞ: İLHANLI VEZİRİ REŞİDÜDDİN FAZLULLÂH-ı HEMEDÂNÎ'NİN GAZZÂLÎ MÜDAFAASI	41
Dr. Öğr. Üyesi Serhat GÜLTAŞ	
SELÇUKLU ANADOLU'SUNDA KONYALI BİR ÂLİM VE ÂRİF TİPOLOJİSİ OLARAK HZ. MEVLÂNÂ VE DÜŞÜNCE DÜNYASI	45
Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer AYZAZ	
SERÛCÎ'NİN el-GÂYE fî ŞERHÎ'L-HİDÂYE ADLI ESERİNİN ŞERH GELENEĞİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	47
Doç. Dr. Recep ÇETİNTAŞ	
BİR SELÇUKLU ÂLİMİ: GAZZÂLÎ VE DELÂLET ANLAYIŞI	49
Dr. Öğr. Üyesi Elif ÖZEL	
NAMAZDAKİ FER'Î BİR MESELENİN ÇÖZÜMÜNE ÖRNEK OLARAK CEMÂLEDDİN el-KONEVÎ'NİN MUKADDİME fî 'ADEM-i FESÂDİ's-SALÂT bi REF'Î'L-YEDEYN ADLI RİSALESİ	51
Dr. Öğr. Üyesi Orzasahet ORAZOV	
TEVÂRİH-i ÂL-i SELÇUK (MUHTASAR-ı SELÇUKNÂME) ADLI ESERDEKİ ŞİİRLERİN MUHTEVASI VE ÜSLUP DEĞERİ	53
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SEZER	
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE BİR KÜLTÜR ADAMI MECDÜDDİN İSHAK	55
Faruk YILMAZ	
SİVAS'IN İLMÎ YAPISINDA DÖNÜM NOKTASI: MİLÂDÎ 1271 YILI	57
Okan KÜSGÜN	
SELÇUKLU DÖNEMİNDE NEFSE DAİR FELSEFİ TEMELENDİRMELERE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİNDE BİR ANALİZ	59
Doç. Dr. Anar GAFAROV	

MEVLÂNÂ'DA SÎRET VE SÛRET İLİŞKİSİ	61
Doç. Dr. Nuran ÇETİN	
ŞEHÂBEDDİN es-SÜHREVERDÎ'NİN AVÂRİFÜ'L-MAÂRİF ADLI ESERİNDE İŞÂRÎ TEFSİR TEMELLENDİRMESİ	63
Arş. Gör. Adem GÖRMÜŞ	
İBN TEYMİYYE'NİN TEFSİRDE RİVAYETÇİ SÖYLEMİNE EBÛ HAYYÂN TARAFINDAN YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER	65
Arş. Gör. Ahmet SAĞLAM	
SELÇUKLULAR DÖNEMİ MALATYA'DA İLMÎ HAYAT VE FARS ETKİSİ	67
Prof. Dr. Abdullah KAYA	
ÂŞIK PAŞA'NIN GARİBNÂME ADLI ESERİNDE ÂYET İKTİBASLARI	69
Dr. Öğr. Üyesi Halil ORTAKCI	
MENÂKİBNÂMELER ÖZELİNDE SELÇUKLU ANADOLU'SUNDAKİ MÛSİKÎ İCRALARINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME	71
Dr. Öğr. Üyesi Metin GÜNDOĞDU	
SELÇUKLULAR DÖNEMİ TOKAT'TA İLMÎ HAYAT VE İLİM ADAMLARI	73
Mesut ÇITAK	
ANADOLU SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE HADİS İLMİ	75
Dr. Öğr. Üyesi Kahraman BULGURCU	
ANADOLU SELÇUKLULARINDA DÂRÛLHADİSLER VE MUHADDİSLER	77
Dr. Öğr. Üyesi Ufuk DAĞLIOĞLU	
ZEYNÜDDİN er-RÂZÎ'NİN SELÇUKLU KONYA'SINDA HADİS FAALİYETLERİ VE KENZÜ'İ-HİKME İSİMLİ HADİS ŞERHİ	79
Dr. Ubeydullah EFE	
SADREDDİN KONEVÎ'NİN ESMÂ-i HÜSNÂ ŞERHİ'NDE HADİS KULLANIMI	81
Arş. Gör. Ramazan ÖGTEM	
ANADOLU SELÇUKLULARINDA RESMÎ MEZHEP ANLAYIŞI VAR MIYDI? -DEVLETİN VE ULEMANIN MEZHEP MENSUBİYETLERİNE DAİR BİR İNCELEME-	83
Doç. Dr. Said Nuri AKGÜNDÜZ	
KUTBÜDDÎN-i ŞİRÂZÎ'NİN TEFSİRİNDE KUR'AN OKUMA ADABI	85
Doç. Dr. Nazife Vildan GÜLOĞLU	

ANADOLU SELÇUKLULARINDA TEFSİR FAALİYETLERİ	87
Dr. Öğr. Üyesi Ali SOYLU	
ANADOLU SELÇUKLU MÜFESSİRLERİNDEN MUHAMMED b. EBÛ BEKİR er-RÂZÎ'NİN HAYATI ESERLERİ VE TEFSİRİ	89
Dr. Öğr. Üyesi Aslan ÇITIR	
XII VE XIII. YÜZYIL ANADOLU'SUNDA İKTİDAR-ULEMA İLİŞKİLERİNİN FARKLILIK GÖSTEREN YÖNLERİ	91
Fatma Nalan GÖNEN	
MÛSÂMERETÜ'L-AHBÂR'DA İLİM VE ULEMA	93
Semra BAŞAĞAÇ	
ABDÛLKÂHİR eL-CÛRCÂNÎ'NİN ESRÂRÜ'L-BELÂGA VE DELÂİLÜ'L-'İCÂZ İSİMLİ ESERLERİNİN BAŞLIKLARINA YAPILAN İLAVELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	95
Dr. Öğr. Üyesi İsa GÜCEYÜZ	
SELÇUKLULARDA ANADOLU'YA UZANAN BİR FIKIH SİLSİLESİNİN TESPİTİNE YÖNELİK BİR İNCELEME: DURSUN FAKİH ÖRNEĞİ	99
Dr. Şerif GEDİK	
SELÇUKLU ANADOLUSU'NDA İLERİ DÜZEY BİR HUKUK OKULU: KARATAY MEDRESESİ	101
Dr. Salih ERDEN	
İDRAKİN MÂHİYETİ TARTIŞMALARINDA ÂMİDÎ'NİN İBN SÎNÂ SAVUNUSU	103
Dr. Güvenç ŞENSOY	

KEMÂLÜDDÎN İBNÜ'İ-HÜMÂM HAKKINDA BULUNAN BAZI YENİ BİLGİ VE BELGELER

Prof. Dr. Ahmet Turan ARSLAN

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Ü., İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı ABD.
atarслан@fsm.edu.tr

Kemaleddin İbnü'l Hümâm'ın asıl adı Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdülhamid'dir. Babası Abdülvâhid, Sivas kadısı iken henüz tespit edemediğimiz bir sebeple Mısır'a göçmüş ve orada İskenderiye'ye Hanefi Mezhebi Kadılığına getirilmiştir. İbnü'l Hümâm İskenderiye şehrinde doğmuş 861 yılında ise Kahire'de vefat etmiştir. Kaynaklar Kemaleddin İbnü'l Hümâm'ın dedesinin ve babasının dedesinin de Sivas Kadısı olduğunu kaydederler. 1983 yazında Kahire'de kabrini ziyaret ettiğim bu âlimimiz unutulmaz eserler bırakmış, Sivas'a gelmemiş olduğu halde baba diyarı Sivas'ı unutmamıştır. Sivaslı olduğunu talebelerine söylemiş ve hatta bir öğrencisine verdiği ve kendi eliyle yazdığı bir icazetnamede bizzat kendisi dile getirmiştir. Bu sebeple onun ailesinin Sivaslı olduğu ilim ehline unutulmamış ve Sivas'ta onun adına bir vakıf kurulmuş ve faaliyetlerine devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Arap Dili ve Belagatı, İbnü'l-Hümâm, Sivaslı Âlimler, İlim Seyahatleri, Şehir Tarihi.

SİVAS BURÛCIYE MEDRESESİ'NE DAİR BAZI ARŞİV BELGELERİ

Doç. Dr. Nevzat SAĞLAM

İstanbul Medeniyet Ü., İslami İlimler Fakültesi, Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi ABD.
nevzat.saglam@medeniyet.edu.tr

Anadolu'nun Türkler tarafından fethi, dünya tarihinin en önemli olaylarından ve insanlık tarihinin seyrini değiştiren en büyük hadiselerden biridir. İslam'ın asırlarca bayraktarlığını yapan Türkler, fethettikleri beldelerin ticari, askeri, idari ve sosyal yönden kalkınmasına önem verdikleri kadar ilim ve kültür yönünden de kalkınması için çalışmışlardır. Bu anlayışın bir tezahürü olarak fetihle birlikte daha mamur hale gelen Anadolu şehirleri, ilim ve medeniyet tarihinde tanınmış birçok âlimin doğduğu, yetiştiği ve ilmi faaliyetlerin merkezi olmuştur. Ayrıca farklı ilim dallarında söz sahibi âlimlerin başka şehirlerden Anadolu'ya gelerek yerleşmesiyle ilmi seviye daha da yükselmiştir. Birer vakıf eseri olarak kurulmuş olan eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü medreseler ise, ilmin yaygınlaşmasında çok büyük hizmetler görmüştür. Bu medreselerden birçoğu özellikle savaş ve daha başka sebeplerle günümüze ulaşamamış, yok olmuştur. Ancak her ne kadar kuruluş amacı doğrultusunda hizmet etmeseler de bir kısmı halen ayaktaadır. Bunlardan biri, Anadolu kentleri arasında ilim ve kültür yönünden önemli

bir yere sahip olan Sivas'ta, İranlı Muzaffer b. Hibetullah el-Berûcerdî tarafından yaptırılmış olan Burûciye Medresesi'dir. Yaptığımız ön araştırmalarda Osmanlı döneminde de faaliyet gösterdiği bilinen medrese ile ilgili Osmanlı Arşivi'nde belgeler olduğunu tespit ettik. Bu sempozyumda medresenin işleyişine ilişkin arşiv belgelerine yansıyan hususların ele alınması planlanmaktadır. Böylece yayınlanmış eserlerde yer verilen bilgilere, arşiv vesikalarıyla da katkı sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler:

İslam Tarihi, Selçuklu, Sivas, Burûciye, Medrese, Osmanlı.

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİNDE ŞİÎ-SÜNNÎ İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. Mücteba ALTINDAŞ

Afyon Kocatepe Ü., İlahiyat Fakültesi, Kelam ABD.
mucteba75@hotmail.com

Anadolu Selçuklu yönetiminin Sünnî-Hanefî İslam yorumunu benimsemesi ve bu politikayı desteklemesi, Anadolu'da mezhepler arası ilişkiler ve daha sonraki dönemleri etkilemesi açısından önemli olmuştur. Büyük Selçuklular döneminden itibaren Nizamiye medreseleri geleneği ile Anadolu'ya taşınan Sünnîlik, sapkın fırkalara özellikle de aşırı Şîî-Bâtınî fırkalara karşı kendi mezhebi aidiyetini koruma ve yayma refleksi geliştirmiştir. Anadolu'ya geçişten itibaren Büyük Selçukluların takipçisi olarak Anadolu Selçukluları da medrese ve eğitim faaliyetlerine öncelik vermişler; Konya, Kayseri ve Sivas gibi önemli merkezlerde nitelikli eğitim kurumları açmışlardır. Selçuklu siyaseti Sünnî ekol çerçevesinde daha çok aşırı olarak ifade edilen Gulât Şîî gruplarla mücadele etmişse de bu tavır, Anadolu'da Şii etkiler görülen bazı kesimlerin yokluğu anlamına gelmemektedir. Burada önemli olan Selçuklu yönetiminin bu tür sosyal ve kültürel inanç gruplarına karşı yaklaşım tarzı ve izlediği politikadır. Zira Anadolu topraklarında Selçuklu idaresinin İslam'ın sahih inancını tahrip etmeyen ve sosyal yapıyla

bütünleşerek uyum problemi ortaya çıkarmayan mutedil Şii kesimlere yaşama hakkı tanıdıkları bilinmektedir. Bu siyasi yaklaşım bazı Şii âlimlerin ve grupların Anadolu'ya gelerek yerleşmeleri sonucunu bile doğurmuştur. Söz konusu duruma, Selçuklular döneminde Ankara civarına gelerek buraya yerleşen ve Ankara ahileri olarak bilinen grup önemli bir örnek olarak verilebilir. Bu açıdan dini, sosyal ve kültürel bir etki olarak Orta Asya bölgesinden Anadolu'ya taşınan siyasi ve itikâî yaklaşımın temel belirleyicilerinin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Çalışmada, Anadolu Selçuklu yönetiminin Şii-Sünni ilişkileri bağlamında siyasetini şekillendiren hangi önemli etkenlerin belirleyici olduğu, Anadolu'da Şii motiflerin hangi düzeyde ve güçlü bir etkisinin olup olmadığı hususu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Zira tarihi geçmişin belirlemiş olduğu siyasi, itikadî, sosyal ve kültürel olgular günümüzü de etkilemekte, mezhep politikaları ve dini siyaseti de yönlendirmektedir. Bu yönüyle konunun, Selçukludan günümüze kadar olan temel belirleyici paradigmaları da değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

İslam Mezhepleri Tarihi, Anadolu Selçuklu, siyaset, Sünnî, Şii.

RUMCA KAYNAKLARDA ABDÜLKÂDİR-i MERÂGÎ

Dr. Öğr. Üyesi Miltiadis PAPPAS

İstanbul Teknik Ü., Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, Müzikoloji Bölümü.
ppapmilt@gmail.com

Müzik tüm ulusları birleştiren evrensel bir dildir. Bu yüzden ki özellikle Bizans ve Türk müziklerini ilgilendiren konulara değinmek gerektiğinde, İstanbul'un fethedildiği tarihe kadar inmek gerekmektedir. Bu iki musiki türü asırlarca beraberlik içerisinde oluşum göstermişlerdir. Şimdiye kadar bu konuyla ilgili o döneme ait Osmanlı kaynaklarına rastlanmamıştır. Öte yandan Bizans sonrası dönemine ait ve Yunan dilinde ilginç ve araştırmaya değer kaynaklar mevcuttur. Kaynaklar, Rumların 16. yüzyıldan beri Osmanlı musikisiyle ilgilendiğini, Rum Ortodoks Kilisesi'nin kendi notasyon sistemini kullanarak çok sayıda Türkçe sözlü eseri kayıt altına aldığını göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşamış olan Rum musikişinaslar, 16. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar halkın rağbet ettiği çok sayıda musiki eserini kilise musikisi nota sistemiyle kayda almışlardır. Tüm Osmanlı-Türk musikisinin eserleri elyazması ve matbu olarak ikiye ayrılmıştır. Bu kaynaklarda 160 Osmanlı bestecisinin, isimleri ve bu bestecilere ait 100 adet eser geçmektedir. Ayrıca 1830-1909 yılları arasında

İstanbul ve Atina'da yayımlanmış, Rumca 15 müzik kitabında Osmanlı-Türk musikisine ait 600 eser yer almaktadır. El yazmaları arasında da Abdülkadir Merâgî'nin dünyaca en eski notalı eseri olarak bilinen 1572 tarihli 259 (f.184-185) nolu el yazması da Midilli'de Limon Manastırı'nın kütüphanesinde. Ardından 18. yüzyıla ait el yazmalarında Abdülkadir Merâgî'ye ait 3 eser bulunmaktadır. Son olarak 1830, 1846 ve 1872'de yayımlanan Rumca müzik kitaplarının en eski bestecisinin ise Abdülkadir Merâgî'nin olması dikkati çeken noktalardan biridir. Bu bildiride Abdülkadir Merâgî'nin eserleri ve literatürü hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Müzikoloji, Abdülkadir Merâgî, Bizans ve Türk Müzikleri, Notasyon, Osmanlı-Türk Musikisi.

ÂŞIK PAŞA'NIN GARİBNÂME'SİNDE AHLAK EĞİTİMİ VE EĞİTİM METOTLARI

Doç. Dr. Salih AYBEY

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi ABD.
salihaybey@hotmail.com

Türkiye Tarihi açısından XIII. ve XIV. yüzyıl önemli olayların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönem geleceğe büyük izler bırakan Selçuklu Devleti'nin sonu ve gelecekte büyük medeniyet oluşturacak olan Osmanlı Devleti'nin ilk tohumlarının atıldığı bir dönemdir. Bu dönem aynı zamanda gerek Moğol istilaları gerekse bazı isyan ve savaşlar neticesinde karışıklıkların yaşandığı Selçuklu Devleti'nin yıprandığı, beyliklere ayrıldığı dönemdir. Bu dönemin sonlarına doğru Selçuklu tarih sahnesinden çekilirken Anadolu'da sayısız hazineler bırakmıştır. Bunlardan biri de hiç kuşkusuz XIV. yüzyılda Âşık Paşa tarafından yazılmış olan ve Türk edebiyatının önde gelen, değerli ve temel eserlerinden olan *Garibnâme*'dir. 1272-1333 yılları arasında Anadolu'da yaşamış mütefekkir-şair olan Âşık Paşa, *Garibnâme* adlı eserini 730/1330 yılında kaleme almıştır. Tasavvufi eserler arasında konusu ve tekniği bakımından benzerlerine pek rastlanmayan, orijinal karakterde -nüshalara göre beyit sayısı değişiklik gösterse de- yaklaşık 12 bin beyitlik bir mesnevidir. Dini, tasavvufi, öğretici bir eser olan ve halkı eğitmek maksadı ile Türkçe olarak

yazılan Garip-nâme, sade dili dolayısıyla asırlar boyunca çok geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmiştir. *Garipnâme*, konusu insan olan eserdir. Eserin müellifi, bütün kâinatı insanda toplamış olarak bulur ve bu nedenle insanın fizik ve ruh âlemine dikkatle bakarak bireye ve topluma yönelik orijinal yöntemlerle eğitici bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmada birçok konuyu içinde barındıran ve bu konularla ilgili açıklamalara yer verilen *Garibnâme*'de yer alan ahlak konularına dair başlıklar ele alınarak günümüze yansımaları değerlendirilmiştir. Ayrıca eserde kullanılan bazı eğitim metotları üzerinde de durularak, günümüz eğitim metotları ile karşılaştırma imkânı bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Eğitim Bilimleri, Âşık Paşa, *Garibnâme*, Beylikler Dönemi, Mesnevi.

SELÇUKLU ANADOLU'SUNDA ULEMA-UMERA MÜNASEBETLERİ: MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-i RÛMÎ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mücahit YÜKSEL

Necmettin Erbakan Ü., Ahmet Keleşoğlu İlahiyat F., Arap Dili ve Belagatı ABD.
myksl_42@hotmail.com

Bir toplumun salah ya da fesat içinde yaşamasındaki önemli faktörlerden ikisi de âmirler ve âlimlerdir. Zira siyasî ve sosyal anlamda toplumun düzeninde âdil bir yöneticinin rolü inkâr edilemez. Aynı şekilde zahirî düzenin sağlanmasındaki en önemli etken olarak manevî eğitimde de ulemanın inkâr edilemez önemli bir rolü vardır. Ancak bu iki zümrenin rollerini faydalı bir şekilde icra edebilmeleri, dünyevî hırslardan uzak ve tamamen iki dünya saadetini önceleyen ihlaslı bir gayret ile mümkündür. Bu sebeple ulema ve ümera, birbirini hâkimiyet altına almaya çalışan değil birbirini tamamlayan koordineli bir çalışma içerisinde olmalıdır. Böyle olduğu zaman her iki zümreyle birlikte halkın huzuru da gerçekleşmiş olacaktır. Öyle ki ulemanın sağlıklı eğitiminden istifade etmiş olan halk tabakaları, ümerayı kontrol ve meşrû tavırlarını destekleme hususunda kolaylaştırıcı bir etken olacaktır. Aynı şekilde ulemanın irşadından istifade eden ulema da tavırlarında dinî hassasiyetleri her zaman göz önünde bulunduracaktır. Mevlânâ Celâleddîn-i

Rûmî, Anadolu Selçuklu Devleti zamanında yaşamış ve gerek yöneticilerle gerek halk ile ilişkilerinde toplumsal huzur anlamında önemli hizmetler sunmuş bir âlimdir. Çeşitli eserlerinde yönetim-halk ilişkisini ele alan Mevlânâ, yöneticiye, şûra, adâlet, ihsan ve cömertlik gibi tavsiyelerde bulunurken halka da iyi yöneticilere sadâkat göstermelerini, kötü yöneticiler karşısında ise sabırlı olmalarını tavsiye eder. Mevlânâ'nın eleştiri noktasında üzerinde durduğu en önemli husus ise adaletsizlik ve zulümdür. Mevlânâ pratikte, yaşadığı dönemdeki Selçuklu yöneticileri arasında cereyan eden mücadelelerden uzak durmayı tercih etmiştir. Yöneticilerle çok içli dışlı olmayı tercih etmemiş ve onlarla ilişkilerinde mesafeli bir tavır sergilemiştir. Yöneticilerin, dervişlerin ibadetlerini rahat bir şekilde yapabilmeleri için yardımcı olmalarını istemiştir. Mevlânâ, bir vesileyle görüştüğü yöneticilere de bazen alenen bazen hikâyeler yoluyla öğüt vermekten, yönetim hususunda uymaları gereken ilkeler hakkında onları ikaz etmekten çekinmez. Dolayısıyla o, çeşitli vesilelerle Muhatabı olan yöneticilerle ilişkilerinde genel olarak nasihatçi konumda bir tavır sergilemiştir.

Anahtar Kelimeler:

İslâm Tarihi, Anadolu Selçuklu Devleti, Mevlânâ Celâleddîn, Âlim.

ANADOLU SELÇUKLULARINDA KADILIK

Dr. Öğr. Üyesi Adem ARSLAN

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku ABD.
ademarslan1@gmail.com

İslam dininin kaynakları adaleti emretmekte ve bunu açık bir şekilde vurgulamaktadır. Bir fıkıh terimi olarak “kâdî” insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer’î hükümlere göre çözümlmek için yetkili makamlarca tayin edilen kişiyi ifade etmektedir. Kadılık şüphesiz ki kurum olarak Anadolu Selçuklu devleti ile başlamış değildir. İslam’ın ilk dönemlerinde Hz. Peygamber’in (s.a.v) bizzat şahsında temsil ettiği bu müessese O’nun vilayetlere hem vali hem de kadılık yapmak üzere bazı sahabileri göndermesi ile de devam etmiştir. Hz. Peygamber’i (s.a.v) örnek alan sahabe de kadılık kurumuna oldukça önem vermiştir. Kadılık kurumu İslam hukukunun uygulanmasında önemli bir rol oynar. Kadılar hem adaletin tecellisi hem de İslam fıkının yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Anadolu Selçuklu devletinde de adaletin tesisi için olmazsa olmaz bir ihtiyaç olan kadılık kurumu kendi dönemlerinde tesis edilmiş ve en ince yönleri ile ele alınmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti’nde yargı alanında kurumlar tesis edilirken İslam devletlerinden, özellikle Büyük Selçuklu Devleti’nden alınan miras büyük ölçüde korunmuştur. Anadolu Selçukluları kadılara oldukça değer

vermişlerdir. Yargı teşkilatının başında kâdılkudâtlar yer almıştır. Başkent Konya kadısının kâdılkudât olarak görev almış olduğu bilinmektedir. Anadolu Selçuklu devletinde vatandaşın ve askeri sınıfın davalarına bakan kadılar birbirinden ayrılmışlardır. Bu anlamda kadı-i leşker ismiyle askeri davalara bakan bir sistem geliştirilmiştir. Anadolu Selçuklularında kadılar, şeri ve hukuki davaları çözüme kavuşturmak şeklindeki asli vazifeleri korunmuş olmakla birlikte, hukuk ile ilişkili farklı birçok konularda da görevler almışlardır. Anadolu Selçuklu devletinde adli teşkilat içinde mezalim başkanı veya adliye vekili olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülen Emir-i dâd'ın sürekli bir memur olarak görev yapan, suç duyurularında durumları araştıran, suçluları tutuklayan, padişahın ölüm emri dâhil verilen emirleri uygulamaya koyan bir müessese olduğu anlaşılmaktadır. Kadılık makamı ile ilişkisi nedeniyle Emir-i dâd konusunun da ele alınması önem arz etmektedir. Bu bildiride Anadolu Selçuklu Devletinde kadılık müessesesi detaylı bir şekilde incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler:

Fıkıh, Hukuk, Kadı, Kadı'l-kudat-Kadıleşker/Kazasker.

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ'NE AİT NADİDE BİR MUSHAF-ı ŞERİF'İN HAT SANATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Ufuk DEVECİ

Karabük Ü., İslami İlimler Fakültesi, İslam Sanatları ve Dini Musiki ABD.
ufukdeveci@karabuk.edu.tr

Hat sanatının temel kaynağı olarak kabul edilen Kur'ân yazım geleneği, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (sav) vahiy kâtiplerine talimatları doğrultusunda âyet-i kerîmeleri yazdırması suretiyle başlamıştır. Hz. Peygamber'in (sav) ahirete irtihallerinden sonra Hz. Ebû Bekir (ra) hilafeti döneminde Kur'ân-ı Kerîm'in dağınık halde olan yazılı âyetler bir araya getirilip iki kapak arasına alınmıştır. Hz. Osman (ra) tarafından Kur'ân-ı Kerîm'in çoğaltılması ve fethedilen beldelere gönderilmesinden sonraki süreçte Hz. Osman'a (ra) nispet edilen Mushaflar esas alınarak yenileri istinsah edilmiştir. Emevîler döneminde (m. 661-750) başlayıp Abbâsîler döneminde (m. 750-1258) daha da yoğunlaşan Kur'ân-ı Kerîm istinsahı ve tercüme faaliyetleri sonrasında hat sanatında önemli ilerlemeler kat edilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti (m. 1075-1308) döneminde ilime, sanata ve sanatçıya gösterilen ihtimamın neticesinde kültür ve medeniyet sahasında ilerlemeler kat edilmiştir. İslam mimarisi sahasında nice güzide şaheserler tarihteki yerini alırken hat sanatı alanında da başta

sülüs ve celf sülüs olmak üzere kûfî, ma'kûlî, nesih ve mağribî gibi yazı türlerinde estetik açıdan gelişmeler kaydedilmiştir. Şüphesiz bu dönemde yazılan Mushaf yazımının bunda çok büyük etkisi bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait Mushafların incelendiği tez ve makalelerde, genellikle bu döneme ait yazı türleri detaylı bir şekilde araştırılmadan, daha çok tezyin veya cilt özelliklerine odaklanıldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, söz konusu dönemdeki Mushaf kitabetinde kullanılan yazı türleri ve hattatlar hakkında yeterli bilimsel araştırma yapılmadığını göstermektedir. Son on yılda gerçekleştirilen bilimsel araştırmalarda hem yurt içinde hem de yurt dışında bulunan kütüphanelerde veya koleksiyonlarda muhafaza edilen Mushafların hüsn-i hat yönünden peyderpey incelenmeye başlanmış olması, İslam Sanatları alanında gelişmelere vesile olmuştur. Bu tür çalışmalar, Mushaf kitabetinin tarihsel seyirindeki eksik kalan yönlerin tespit edilmesine ve bu eksikliklerin giderilmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu çalışmada, Chester Beatty Kütüphanesi'nde bulunan 1466 numaralı Mushaf-ı Şerif'i hat sanatı açısından analiz edilerek, Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde Mushaf kitabeti literatürüne ve hat sanatına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler:

İslam Sanatları, Hat Sanatı, Mushaf, Selçuklu Dönemi.

BEHCETÜ'L-HADÂİK'TA ÂLİMİN YERİ VE ÖNEMİ

Doç. Dr. Muhittin TURAN

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İnsan ve Toplum Bilimleri F., Türk Dili ve Edebiyatı.
muhit_33@hotmail.com

Orta Asya'dan getirdikleri kültürü, İslâm ile muvaffakiyetle imtizaç ettiren Türkler, 1071 Malazgirt Muharebesi'nden sonra Anadolu'da hızla, başta ilmî ve dinî olmak üzere birçok faaliyetlerde bulunmuşlardır. Anadolu Selçuklu sultanlarının âlimleri korumaları, onları medeniyetin inşası noktasında teşvik etmelerinin de etkisiyle bu faaliyetler hızlanmış ve Anadolu'da yeni bir medeniyetin temelleri atılmıştır. O dönemde yaşayan müellifler de Türk kültürü ve İslâm'ı anlatmak adına bazı eserler vücuda getirmişlerdir. Bu eserlerden biri de 1270-1286 yılları arasında kaleme alınan *Behcetü'l-Hadâik*'tir. III. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde (1266-1284) Fahrüddîn bin Mahmûd ibni'l-Hüseyn ibni Mahmûd et-Tebrîzî tarafından kaleme alınan ve şu anki bilgilerimize göre Anadolu'da telif edilen ilk Türkçe eser olma hüviyetine sahip olan bu eserin çeşitli yerlerinde âlim ve ilmin ne derece önemli olduğunun altı çizilmektedir. Eser, fütûhâtla birlikte Anadolu'nun temellerinin ilimle atılmış olduğunu bize göstermektedir. Dolayısıyla Anadolu'da ilmin ve âlimin önemi

hakkında yazılan ilk Türkçe kitap olan *Behcetü'l-Hadâik*'in bu yönü, bildirimizin konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Türk Dili ve Edebiyatı, *Behcetü'l-Hadâik*, Selçuklu Dönemi, Türk-İslam Kültürü, İlim.

ÂŞIK PAŞA'NIN GARİBNÂME'SİNDE İLİM: KENDİNİ BİLMEK

Dr. Öğr. Üyesi Rauf K. ÜRKMEZ

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı ABD.
rauf.urkmez@beun.edu.tr

Büyük sûfî şair Âşık Ali Paşa tarafından 730/1330 yılında kaleme alınan Garibnâme, Türk tasavvuf edebiyatının Anadolu'da yazılmış en eski ve en geniş tesirli didaktik eseridir. Âşık Paşa, bir Vefâî şeyhi olan dedesi Baba İlyâs-ı Horasânî (ö. 637/1240) tarafından kurulan ve Türkiye Selçuklularının inhitat döneminde çeşitli siyasal ve sosyal hadiselerde aktif rol oynayan nüfuzlu bir şeyh ailesine mensuptur. Muhlis Paşa'nın (ö. 672/1273) oğlu olarak 670/1271'de doğmuş, küçük yaşlardan itibaren iyi bir tasavvufî terbiye almış ve devrin öne çıkan ilim, irfan ve fütüvvet merkezlerinden biri olan Kırşehir'deki zaviyesinde uzun yıllar irşat, tebliğ ve telif faaliyetlerinde bulunduktan sonra 13 Safer 733'te (3 Kasım 1332) vefat etmiştir. Başlıca eseri olan Garibnâme, her biri muhtelif konuları ele alan on hikâyeye ayrılan on ana bölüm hâlinde düzenlenmiş, toplam on bin altı yüz on üç beyitlik hacimli bir mesnevidir. Eserde hitap edilen kitlenin durumunu dikkate alan, mümkün mertebe herkesin her vakit ulaşabileceği veya görebileceği eşya ve varlıklarla alakalı kolaylıkla anlaşılabilir hikâyelere ve onlardan çıkarılabilecek

ibretlere/derslere ağırlık veren tefekkürî bir irşat ve izah usulü benimsenir. Eserde ruh, kalp, akıl; aşk, hikmet, ilim gibi temel dinî-tasavvufî kavramlar karşıtlık ekseninde değil, aksine birbiri ile ilişkilendirilerek ve birbirini tamamlayan unsurlar olarak âfak-enfûs ve/ya zâhir-bâtın zemininde ele alınır. Nitekim Âşık Paşa, ilmin aşk ve velayete göre daha aşağı mertebede olduğunu ihsas ettirir ama ilmi asla onların karşısında konumlandırılmaz. Ona göre, Allah âlemi yaratmış ve onun üzerine ibret nüshasını yazmıştır. İnsanı da âleme göndermiş ve ona bilgi noktasını vermiştir. Âlemi insanda gizlemiş, ilim sahibi insanlar da âlemi izleyerek ondaki ibretleri açığa çıkarmıştır. Dolayısıyla insan, âlemin kendisinde gizlendiğini ve gizli ilmin nakışlarının zâhir bir biçimde kendisinde yazılı olduğunu görebilir ve o nakışları okuyup âlemi bilebilir. Hatta yalnız bu sayede hakiki insan olabilir. Öyleyse insan kendini bilmeli ve irdelemelidir. Âşık Paşa'nın dile getirdiği bu ve benzeri kanaatler sayesinde bizler de 13-14. yüzyılda Anadolu'da yaşamış bir sûfî şairin gözünden/kaleminden ilmin mana ve gayesinin nasıl anlaşıldığı/anlatıldığı hakkında fikir yürütebiliriz. *Garibnâme*'nin nüsha sayısını ve çokça okunan bir eser olmasını dikkate aldığımızda, ortaya koyduğu bu bakış açısının, tasavvufî düşüncenin ilim muhitlerinde daha da etkili olmasına katkıda bulunduğunu düşünebiliriz.

Anahtar Kelimeler:

Türk-İslam Edebiyatı, Âşık Paşa, *Garibnâme*, İlim, Hikmet, Ulema.

SELÇUKLU ANADOLU'SUNDA YETİŞMİŞ BİR SÛFÎ: DÂVÛD-i KAYSERÎ'DE BİR İLİM OLARAK TASAVVUF

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Sami UZUNER

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf ABD.
omer.uzuner@beun.edu.tr

Selçuklu Anadolu'sunda ilim geleneği ve tasavvufî düşüncenin bulunduğu isimlerden birisi olan Dâvûd-i Kayserî nisbesinden anlaşılacağı üzere zamanın önemli şehirlerinden Kayseri'de 1260 yılı civarında doğmuştur. Kökeninin İran bölgesine dayandığı bildirilen Kayserî'nin yetişmesi Anadolu ikliminde gerçekleşmiştir. Dönemin önemli ilim adamlarından biri olan Kadı Sirâceddin Urmevî'nin talebesi olduğu bilgisinin yanında İbnü'l Arabî ile başlayan Ekberî geleneğin sistematik kurucusu sayılan Sadereddin Konevî'nin izinden gittiği bilinmektedir. Selçuklu döneminin Anadolu coğrafyasındaki etkisi açıkça görülen Konevî'nin yolunu onun talebesi Abdurrezzak Kâşânî vesilesiyle takip eden Kayserî, vahdet-i vücûd düşüncesinin önemli temsilcilerinden biri sayılmaktadır. Düşünce sistemini varlık ve bilgi merkezinde şekillendiren Kayserî hadis ve fıkıh başta olmak üzere İslamî ilimlere son derece vâkıftır. Bununla birlikte felsefe ve mantık gibi ilim dallarını da eleştirel boyutta değerlendirecek kadar konulara hâkimdir. Bir

yandan hocası Urmevî'nin dönemin dikkat çekici simalarından biri olan Evhadüddin Kirmanî'yle olan irtibatı, diğer yandan Kâşânî sayesinde eklemlemediği Ekberî gelenek düşünülürken Anadolu'daki dînî ve tasavvufî hareketliliğin onun yetişmesinde etkisiz kaldığı düşünülemez. Dolayısıyla böylesi bir düşünce hareketliliğinin içinde bulunan Kayserî'nin ilerleyen dönemlerde düşünce ve telif hususunda etkin bir noktaya gelmesi kaçınılmaz bir netice olmuştur. Öyle ki, eserleri arasında yer alan İbnü'l-Fârız'ın *Kâside-i Tâiyyesi'*ne ve İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem'*ine dair şerhleri onun benimsediği düşünce tarzını göstermektedir. Kayserî'nin beslendiği ortam itibarıyla ilmî ve tasavvufî şahsiyeti fikir dünyasını oluşturmada etkili olmuş, kendine has bir düşünce ve yorumlama tarzı ortaya çıkmıştır. Kayserî'deki bu arka plan neticesinde telif ettiği eserlerden bir tanesi de tasavvufu bir ilim olarak ele alıp mevzu ve mesailine odaklandığı *er-Risâle fi ilmi't-tasavvufi* isimli muhtasar risalesidir. Bu risale, Selçuklu medeniyetinin birikimiyle Anadolu'nun ilim coğrafyasında yetiştikten sonra Osmanlı'nın ilk müderrisi ünvanını alarak bir başka medeniyetin temellerinin atılmasında etkili olmuş ilim ehli bir müellif sûfînin geniş penceresinden ilimler tasnifi içerisinde tasavvufun yerini görme imkânı sunmaktadır. Bu tebliğde Dâvûd-i Kayserî ve söz konusu eseri çerçevesince tasavvufun bir ilim dalı olarak ele alınması konu edilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Tasavvuf, Dâvûd-i Kayserî, *Fusûsu'l-Hikem* şerhleri, Ekberî Gelenek, İrfan.

KUTBÜDDÎN-i ŞÎRÂZÎ'NİN
ŞERHU HİKMETİ'L-İŞRÂK SÜHREVERDÎ
ADLI ESERİNDE ONTOLOJİK BAKIMDAN
KÜLLÎ-CÜZÎ AYIRIMI

Dr. Yusuf ÖTENKAYA

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih.
yusufotenkaya@gmail.com

Kutbüddin Şîrâzî (ö. 710/1311) *Şerhu Hikmeti'l-işrâk Sühreverdî* adlı eserinde, İshrâkîliğin anlaşılmasını ve yaygınlaşmasını amaç edinerek ontolojik ve epistemolojik açıdan pek çok hususu teşrih etmiştir. Varlık ve cevher, vâcib-mümkün, sınır-sonsuzluk, Tanrı'nın varlığı, nefis-beden problemi vb. hususlarda güçlkle anlaşılabilir hususları dakik ve isabetli bir şekilde teşrih ederek bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bu çalışmada ise hususi olarak küllî varlığın haricî varlıktaki yeri ele alınarak İshrâkî perspektif ile Tanrı'nın dış dünyadaki (hariçte) yeri tartışılacaktır. Aynı zamanda küllî-cüzî varlıkta ontolojik bakımdan ayırımlarda bulunularak nesne alanlarının neler olduğu/olabileceği hususunda bazı tespitlerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Tarih, Kutbüddin Şîrâzî, *Şerhu Hikmeti'l-işrâk*, Küllî-Cüzî.

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE TOKAT'TA EKBERÎ GELENEK VE TEMSİLCİLERİ

Doç. Dr. Müzekkir KIZILKAYA

Tokat Gaziosmanpaşa Ü., İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf ABD.
muzekkir.kizilkaya@gop.edu.tr

Tokat'ta yaygınlaşan tasavvuf zümrelerinin başında Ekberîye zümresi gelmektedir. Bunun en önemli sebebi, XIII. asrın ikinci yarısında Dânişmend diyarının hâkimi olarak temayüz eden Pervâne Muiniddîn Süleyman'ın (ö. 676/1278) Sadreddîn-i Konevî'ye (ö. 673/1274) mensubiyetidir. Konevî ile İbnü'l-Arabî'nin felsefesine ilgi duyan Pervâne Süleyman, bu ilginin gereği olarak Ekberîye fikir hareketini himaye etmiştir. Pervâne Süleyman'ın bu tutumundan dolayı Sadreddîn-i Konevî'nin talebelerinden Müeyyidüddîn-i Cendî (ö. 700/1301), Saidüddîn-i Ferganî (ö.691/1292) ve Fahreddîn-i Irakî (ö. 688/1289) Tokat'a yerleşmişlerdir. Pervâne Süleyman bu bilgin ve mutasavvıfları himaye edip onlar için medrese ve tekke inşa ederek Tokat'ta ikamet etmelerini sağlamıştır. Bunlardan Müeyyidüddîn, İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'ine yaptığı *Nefhatu'r-Rûh ve Tuhfetu'l-Futûh* isimli şerhini 683/1284 yılında Tokat'ta yazmış ve *Asâr-ı Ahadî* adlı eserini de Pervâne Süleyman'ın oğlu Muhammed'e sunmuştur. İbn Fârız'ın (ö.630/1232) divanını şerh eden Saidüddîn-i Ferganî bu eserini Müinüddîn Süleyman'a

okumuştur. Ekberîyye geleneğinden ismi Tokatla özdeşleşen en önemli sima Fahreddin Irâkî'dir. Tokat Emiri Muiniddîn Pervâne hayatı boyunca Fahreddin Irâkî'ye hürmet etmiş ve ona Tokat'ta bir tekke yaptırmıştır. Hatta Molla Cami, Muiniddîn Pervâne'yi bu yüzden Fahreddin Irâkî'nin müridi saymıştır. Fahreddin-i Irâkî bu zaviyede İslamlaştırma faaliyetlerine aralıksız devam etmiştir. Eflâkî, Tokat'ta Fahreddîn-i Irâkî için yapılan olan bu zaviyenin, Mevlânâ'nın onayıyla inşa edilmiş olduğunu söylemektedir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Sadreddîn-i-i Konevî'nin sohbetlerinde bulunan Fahreddîn-i Irakî, Sadreddîn-i Konevî'nin yanında İbnü'l-Arabî'nin *Füsûsu'l-hikem'*ini okumuş, *Füsûs'*tan aldığı ilhamla meşhur eseri *Lemeat'*ı yazmıştır. Muiniddîn Pervâne'nin idam edilmesi üzerine Mısır'a giden Fahreddin-i Irâkî, Tokat'taki zaviyesinde yerine Şeyh Taceddin Erdebilî'yi bırakmıştır. Bu bildiride Selçuklular zamanında Ekberî geleneğinin Tokattaki temsilcileri ve aynı zamanda *Fusûsu'l-hikem* şarihi olan müellifler hakkında sunum yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Tasavvuf, Ekberîyye, Konevî, Irakî, Fergânî, Cendî.

ANADOLU SELÇUKLULARINDA KELÂM İLMİ VE KELÂM ULEMASI

Dr. Öğr. Üyesi Davud SOYLU

Bingöl Ü., İslami İlimler Fakültesi, Kelam ABD.
davuddsoylu@gmail.com

Selçuklu devleti, tarihi boyunca İslamiyet'in merkezi ve ilmin beşiği konumunda yer aldılar; ilk kuruluşundan itibaren ilme ve ulemaya değer veren Selçuklular, zaman içerisinde sistemli medreseler kurarak birçok değerli âlimi bu medreselerde müderris olarak görevlendirdi. Bu medreseler içerisindeki en sistemli olan medrese, şüphesiz ki dönemin Nizamülmülk'ü tarafından kurulan Nizamiye medreseleridir. Bu medreselerden birçok talebe mezun edilmiş ve bu talebeler içerisinde de birçok ilim adamı, müderris ve kadılar yetişmiştir. Büyük Selçuklu Devletinin batıya yaptığı seferler sayesinde Anadolu'nun kapıları Türklere ve İslamiyet'e açılmıştır, zamanla Türkleşen ve İslamlaşan Anadolu, çevresindeki birçok âlimin de Anadolu'ya göç etmelerini cazip hale getirmiştir. Büyük Selçuklulardan ayrılan ve müstakil bir devlet olan Anadolu Selçukluları, kendilerine özgü medreseler açsa da bu medreselerde okutulan dersler ve ders veren müderrisler büyük Selçukluların mirası konumundaydılar. Anadolu Selçukluları Malatya, Sivas, Kayseri ve Konya gibi önemli merkezlerinde, birçok medreseler kurarak; dini ilimlerle birlikte

Mantık, Matematik, Astronomi ve Tıp gibi akli ilimlerde okutulmuşlardır. Dini ilimlerle ilgilenen âlimler daha çok Tasavvuf, Fıkıh, Hadis ve Tefsir gibi ilimlerle ilgilenmiş olsalar da Kelâm ilmiyle de ilgilenen ve bu alanda eserler veren birçok âlim de bulunmaktaydı. Bu âlimler arasında; Abdüllatif el-Bağdadî, Müeyyed Cendi, Sirâceddin el-Urmevî, Esiruddin el-Ebherî gibi âlimler bulunmaktaydı. Ayrıca mutasavvıf kimlikleriyle ön plana çıkan Mevlâna'nın ve Ahi Evran'ın da eserlerinde birçok kelâmî meselelerle karşılaşmak mümkündür. Anadolu Selçuklular döneminde yaşamış ve Osmanlı'nın kuruluşunda ilk müderris olarak görev alan Davud-i Kayseri'de kelâm ilmi alanında eserler veren âlimler arasında karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yaşamış ve Kelâm ilmiyle ilgilenen daha birçok âlim bilinmemekte veyahut kelâm ile ilgili yazılmış eserleri günümüze ulaşamamıştır. Çalışmamız ile Anadolu Selçuklularında Kelâm ilminin gelişimi ve konumu gösterilmekte, Ayrıca dönemin kelâm âlimleri ve bu alanda yazılmış eserlerin tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Kelâm, Anadolu Selçuklu, Ulema.

TASAVVUF-SİYASET İLİŞKİSİNE FARKLI BİR BAKIŞ: İLHANLI VEZİRİ REŞİDÜDDİN FAZLULLÂH-ı HEMEDÂNÎ'NİN GAZZÂLÎ MÜDAFAASI

Dr. Öğr. Üyesi Serhat GÜLTAŞ

Bursa Uludağ Ü., İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf ABD.
serhatgultas@uludag.edu.tr

Başta Anadolu olmak üzere Selçuklu hâkimiyetinde bulunan bütün topraklarda tasavvufî hareketlilik Moğol istilasını sebebiyle nispeten bir kesintiye uğrasa dahi İlhanlı devlet adamlarının İslamiyet'i benimsemeleriyle birlikte yeniden ivme kazanmıştır. Bu bağlamda İslam'ın kalbindeki gayrimüslim -çoğunlukla da Budist- İlhanlı hükümdarları ve Reşidüddin Fazlullah-ı Hemedânî gibi vezirleri özellikle Gâzân Han'dan itibaren kendilerine siyaseten muhalif olmayan mutasavvıfları ve dervişleri himaye etmişler, sefere çıkmadan önce onlardan dua talebinde bulunmuşlar hatta bu devlet ricalinin bir kısmı onlara intisap dahi etmişlerdir. Meşhur Mevlânâ ve Gülistân yazarı Sadî-i Şîrâzî bu sûfîlerin önde gelenlerindedir. Adı geçen sûfîlerin yanı sıra Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin (ö.718/1318) çeşitli vesilelerle itibariyle irtibat içerisinde olduğu sûfî ve siyasi otoriteler arasında Ebu Hafs Sühreverdi, Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Kutbuddin Şîrazî, Safiyyüddin Erdebîlî, Abdürrezzâk

Kâşânî, Anadolu Selçuklu sultanı III. Keykubad b. Alaaddin yer almaktadır. Binaenaleyh bu çalışmada İlhanlı sarayında Olcaytu gibi Moğol hükümdarlarının huzurlarında gerçekleştirilen teolojik tartışmaların baş aktörü konumundaki Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin biyografik hayatından ziyade, döneminin Nizamülmülk'ü vasfıyla kaleme aldığı Gazzâlî müdafaası özelinde onun sûfler ve tasavvufla doğrudan kurduğu kapsamlı ilişki ortaya konmaya çalışılacaktır. Gazzâlî'ye yönelik içten içe kıskançlık besleyenler *Kimyâ-yı Sa'âdet* ve *Mişkâtü'l-envâr* adlı eserlerinde yer alan birkaç cümleden hareketle çeşitli mahfillerde ona eleştiriler yöneltmişler, bununla da yetinmeyerek onu siyasi otoriteye şikayette bulunmuşlardır. Gazzâlî'nin ilgili cevapları birkaç risale ile birlikte yanında bulunan talebelerinden biri tarafından *Fezâ'ilü'l-enâm min resâ'ili Hücceti'l-İslâm* adıyla derlenmiştir. Söz konusu kitap Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin eline geçince onu mütalaa etmiş ve esere bir şerh yazmaya karar vermiştir. Bahse konu şerh Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa koleksiyonu 835 numarada kayıtlı bulunan *et-Tavzîhât* adlı mecmuanın ön dördüncü risâlesidir. Burada Gazzâlî'ye yöneltilen eleştirileri Hemedânî şu üç ana temada toplar: a- Lâ hüve illâ hüve ifadesi, b- "Gerçek Nur"un Allah olduğu anlayışı, c- İnsanın ulvi âlemden geldiği, binaenaleyh bu süfli âleme değil o ulvi âleme iştiağ duyması. Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî'nin ilk eleştiriye cevap sadedinde dile getirdiği yaklaşıma göre her kelime hatta her harf bulunduğu bağlam ve konum itibarıyla bir anlam kazanır, dolayısıyla buldukları konumu dikkate almak ve bu kapsamda anlam üretmek kaçınılmazdır. Bu minvalde o, ayetlerin on bâtinî anlamı ve her anlamın da binlerce mertebesi bulunduğunu söyler. Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî Gazzâlî'ye yöneltilen ikinci eleştiriye sıfat-mevsuf ilişkisi bağlamında açıklık getirmeye çalışır. Onun bu yaklaşımına bakılırsa her sıfat, bir

mevsufa tabidir. Şu hâlde Allah'ın sıfatlarıyla mevcut olmayan bir nesneden söz edilemez. Dolayısıyla şu âlemde görülen her şey, Onun sıfatlarındandır. İsim ve sıfatları arasında bulunduğu için “nur” olarak nitelenmesi kerim, rahim, âlim olmadığı anlamına gelmez. Hemedânî'nin üçüncü eleştiriye yönelik ortaya koyduğu yaklaşımdan anlaşıldığı kadarıyla Gazzâlî “ulvi süflidir” ya da “ulvinin kaynağı süflilerdir” demiş olsaydı onu eleştirenlerin isteyerek ya da istemeyerek bir şeyin kendi aslından uzaklaşmak suretiyle aslıyla örtüşmeyen bir başka şeye dönüşmesini kabul etmiş olacaktır. Oysa o, böyle söylememiştir. Bir başka ifadeyle doğup büyüdüğü yerde olan insan istediği yere gider, buradan başka bir memlekete gitmesi halinde ona gurbette anlamında garip denir.

Anahtar Kelimeler:

Tasavvuf, Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, Tasavvuf, İlhanlılar, Mevlânâ.

SELÇUKLU ANADOLU'SUNDA KONYALI BİR ÂLİM VE ÂRİF TİPOLOJİSİ OLARAK HZ. MEVLÂNÂ VE DÜŞÜNCE DÜNYASI

Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer AYVAZ

Trabzon Ü., İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi ABD.
muzafferayvaz@trabzon.edu.tr

Bu tebliğin ana konusu, 13. yüzyıl Selçuklu Anadolu'sunda önemli bir ilim ve irfan merkezi haline gelen başkent Konya'da yaşayan, medresede müderrislik yapan, öğrencilere ders veren bir âlim olan fakat zamanla bir sûfî düşünür, mutasavvıf, şair ve ârife dönüşen Mevlânâ ve düşünce dünyasıdır. Burada amaç, çok yönlülüğü, geniş vizyon ve misyon sahibi kişiliği itibariyle büyük bir âlim, ârif, sûfî düşünür, mutasavvıf, ahlakçı, şâir, hatta ruhçu filozof ve din felsefecisi olarak da takdim edebileceğimiz Mevlânâ'nın özelde Konya ve Selçuklu Anadolu'sunda genelde İslam coğrafyası ve diğer coğrafyalardaki ilmi ve kültürel hayata katkısını incelemektir. Bu bağlamda bir örnek şahsiyet olarak Mevlânâ portresi, tipolojisi üzerinden İslam ilim ve irfan geleneğinin hem Selçuklu Anadolu'sundaki hem de dünyadaki izini takip etmek ve bu geleneği daha doğru kavramak amaçlanmıştır. Yine Mevlânâ'nın bütün dünya tarafından tanınmasını, bilinmesini, günümüze değin yakından takip edilmesini sağlayan temel eser ve fikirlerini bu vesileyle bir kez daha gündem etmek

ve âdeta ruhunu, değerlerini kaybettiği için derin bunalımlara düşen, anlam arayışına girişen modern insanı Mevlânâ'nın ferdi ve toplumsal terapi mesabesindeki teklifiyle karşılaştırmak da hedeflenmiştir. Araştırmada nitel bir yöntem kullanılmış, araştırma masaüstü bir çalışma olarak şekillenmiştir. Öncelikle düşünürün kendi eserleri taranmış, incelenmiş, ihtiyaç halinde ikinci el kaynaklara da müracaat edilmiştir. Çalışmada kavramsal-kuramsal bütünlük ve tutarlılığa dikkat edilmiş, tasviri ve tahlili bir dil ve üslup kullanılmaya özen gösterilmiş fakat gerekli görüldüğünde bazı değerlendirmeler, yorum, tavsiye ve tekliflere de yer verilmiştir. Özetle bir âlim ve ârif olarak Mevlana'nın ilmi şahsiyeti üzerinden Selçuklu Anadolu'sundaki İslam ilim-irfan geleneği anlaşılmasına, kavranılmaya çalışılmış, böylece İslam medeniyetinin en özgün kesitine ışık tutulmak istenmiştir. Bu bağlamda, Mevlânâ'nın yaşadığı dönemin sosyo-kültürel-tarihi arka planı, hayatı, eğitimi, ilmi ve ahlaki gelişimi, hayatındaki önemli kişiler, mekânlar, temel eserleri, üslubu ve düşünce dünyası, insan, toplum ve ahlak felsefesi gibi alt konu başlıkları ve kavramlar ele alınıp incelenmiştir. Yine etkilendiği ve etkilediği önemli düşünürler de gösterilerek bütünlük ve süreklilik gözetilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

İslam Felsefesi, Selçuklu Anadolu'su, Konya, Mevlânâ, İlim, İrfan.

SERÛCÎ'NİN el-GÂYE fî ŞERHİ'L-HİDÂYE ADLI ESERİNİN ŞERH GELENEĞİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Doç. Dr. Recep ÇETİNTAŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü., İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku ABD.
recepctintas@ksu.edu.tr

Asıl adı Ebü'l-Abbâs Ahmed b. İbrâhîm b. Abdülğânî b. Ebî İshâk Şemsüddîn el-Harrânî es-Serûcî (ö. 710/1310) olan müellifimiz aslen şimdiki yerleşim yeri itibariyle Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde doğup büyümüştür. Gençlik yıllarında burada Hanbelî mezhebi revaçta olduğu için Hanbelî mezhebini benimsemiş, Hanbelî fakihlerden Ahmed b. Hanbel'in fikhını öğrenecek kadar ilim tahsil etmiş hatta Hanbelî mezhebinin en muteber fıkıh kitaplarının başında gelen İbn Kudâme'nin *el-Muknî* adlı kitabını ezberleyecek kadar burada ilme devam etmiştir. Bu yönüyle onu Anadolu Selçukluları devri âlimleri arasında saymak mümkündür. Zira bir mezhebin fikhını öğrenmek ve büyük hacimli kitaplarını ezberlemek çocukluk çağında ve ilim hayatının başlangıç safhasında başarılacak bir şey değildir. Daha sonra ilim tahsiline devam etmek için buradan Şam'a gitmiştir. Her ne kadar hangi yaşlarda Şam'a gittiği kaynaklarda zikredilirse de bunun yirmili yaşlardan önce olmadığını tahmin etmekteyiz. Burada Hanefî fakihlerden

aldığı derslerden ve hocalarından etkilenererek Hanbelî mezhebinden Hanefî mezhebine geçmiştir. Buradan da Mısır'a gitmiş ve orada eserler telif ederek medreselerde verdiği derslerle daha sonra meşhur âlimler arasına giren talebeler yetiştirerek ve kâdılkudatlık görevlerine devam ederek hayatının geri kalan kısmını Mısır'da geçirmiştir. Bu bakımdan da onu Memlûklüler döneminde yaşamış âlimler arasında saymak gerekir. Tarih kitaplarında "el-Cezîre" bölgesi olarak adlandırılan Harran'ın merkez konumunda olduğu Kuzey Mezopotamya (Anadolu) toprakları, günümüze kadar devam eden süreçte birçok ilim adamı yetiştirmiştir. Buradan İslâm coğrafyasının her kösesine yayılan ilim adamları, gitmiş oldukları yörelerde adeta bir kandil gibi çevrelerine ışık saçmış, yetiştirdikleri talebeler ve telif etmiş oldukları eserler ile büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Telif ettiği kitaplar ve yetiştirdiği âlimler ve ilme yaptığı hizmetleriyle İslâm hukukunda önemli yere sahip hukukçu ve muhaddislerden biri olan ve hatırı sayılır derecede ilk tahsilini Anadolu'da yaparak Mısır'a hicret eden Ebü'l-Abbâs es-Serûcî de bunlar arasında yer almaktadır. Bu tebliğ çalışmasında fıkıh literatüründe şerh ve *el-Ğâye fî Şerhi'l-Hidâye* adlı şerhin müellifi Serûcî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti, eserinin şerh geleneğindeki yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Fıkıh, Anadolu, Selçuklu, Edebiyat, Fıkıh, Şerh.

BİR SELÇUKLU ÂLİMİ: GAZZÂLÎ VE DELÂLET ANLAYIŞI

Dr. Öğr. Üyesi Elif ÖZEL

Muş Alparstan Ü., İslami İlimler Fakültesi, Mantık ABD.
e.ozel@alparstan.edu.tr

1040-1308 yılları arasında, Orta Asya, Orta Doğu ve Anadolu'yu içine alan bir coğrafyada hüküm süren Selçuklu otoriteleri ve âlimleri, devralmış oldukları İslam kültür ve medeniyet mirasını daha da ileri taşımak üzere mantık, felsefe, fıkıh, astronomi, fizik gibi pek çok ilimleri medreselerde ele almışlardır. Kurdukları birçok medresede âlim yetiştirmişler, yetiştirdikleri âlimler dönemlerine ve sonraki dönemlere ışık tutup, onların inşasına ve imarına katkıda bulunmuşlardır. Bu bağlamda sunacak olduğumuz tebliğimiz, dönemin temayüz etmiş âlimlerinden olan, asıl adı Muhammed bin Muhammed bin Ahmed Tûsi olan Gazzâlî (1058-1111) hakkında olacaktır. Gazzâlî, her ne kadar Anadolu'da yaşamamış olsa da Anadolu Selçuklu medreselerine katkısı büyük olmuştur. Tebliğimizin konusu, onun İbn Sina'dan (980-1037) devralmış olduğu mantık anlayışının temelini oluşturan "delalet" bahsidir. İnceleme metodu olarak "metinsel analiz" yöntemini kullanacağız. Bu yöntem, pasaj pasaj metinleri anlayıp gerekli karşılaştırmaları yapma işlemidir. Esasen delâlet, genel olarak şöyle tanımlanmıştır:

“Delâlet o şeydir ki, kendisini bilmekle başka şeyi bilmek lazım gelir.” Bu tanım İslam Dünyasındaki pek çok mantık kitabında yer alır. Bu tanım ve açılımları, Gazzâlî'nin eserleri nezdinde analiz edilecektir. Çalışmadaki amacımız, Gazzâlî'nin mantık alanında telif ettiği eserlerden kronolojik olarak yola çıkarak, bize ulaşan son eserindeki “delâlet” görüşünün onun son görüşü olduğunu ortaya koymaktır. Böylece Anadolu Selçukluları'nın bilim inşasındaki Gazzâlî'nin temel ve yönlendirici fonksiyonlarından birini belirlemiş olacağız. Tebliğimizde bir tutum olarak öncelikle Gazzâlî'nin mantık ilmindeki yerini ortaya koymaya çalışacağız. Ardından Gazzâlî'nin eserlerini kronolojik olarak tek tek belirterek söz konusu eserlerdeki delâlet anlayışının gelişimini ve değişimini yine kronolojik olarak ortaya koyacağız. Onun bu konudaki temele alacağımız eserleri ise şunlardır: *el-Kıstasü'l-mustakim*, *el-Mustasfa*, *Makasıdu'l-felâsife*, *Mihakku'n-nazar*, *Miyaru'l-ilm*, *Mizanu'l-amel*. Bu eserleri tarayıp, delâlet kavramı hakkında verilen bilgileri yukarıdaki yöntem çerçevesinde inceleyip sunumuzu gerçekleştireceğiz.

Anahtar Kelimeler:

Mantık, Selçuklu, Gazali, Âlim, Delâlet.

NAMAZDAKİ FER'Î BİR MESELENİN ÇÖZÜMÜNE
ÖRNEK OLARAK CEMÂLEDDİN el-KONEVÎ'NİN
MUKADDİME fî 'ADEM-i FESÂDİ's-SALÂT bi
REF'Î'l-YEDEYN ADLI RİSALESİ

Dr. Öğr. Üyesi Orazsahet ORAZOV

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku ABD.
orazsahet.orazov@beun.edu.tr

Mükellefin fiillerini (efâl-i mükellefin) konu edinerek, şer'î bir hükme bağlayan fıkıh ilminin kapsamlı konularının başında namaz bahsi gelmektedir. Fukahâ, namazın temelini oluşturan hususların çoğunda ittifak etmişlerken birçok fer'î mesâilde ihtilaf etmişlerdir. İhtilaflı konulardan bazıları halen gündem olmaya devam etmektedir. Söz gelimi günümüzde hacca giden bazı kimselerin mezhep farklılığından dolayı vakit namazlarında Kâbe'nin imamına uymamaları; kimi şartlarının gerçekleşmediği gerekçesi ile bazı kişilerin Cuma namazını kılmamaları; namazda tahiyât okunurken işaret parmağının kaldırılması; namazda sesli âmin demek bunlardan bazılarıdır. Namazda rükû esnasında elleri kaldırma (ref' u'l-yedeyn fi's-salât) meselesi de fukahâ arasında ihtilaflı konulardan olup, klasik İslam Hukuku telifleri yanında günümüz çalışmalarına konu olmuş meselelerdendir. Rükûa giderken ve kalkarken elleri kaldırma meselesinde önemli izahlar getiren eserlerden birisi de

döneminin önde gelen âlimlerinden Cemâleddîn Mahmûd b. Ahmed el-Konevî (692-770/1293-1369) tarafından kaleme alınmıştır. Müellif henüz yazma halinde olan *Mukaddime fi 'ademi fesâdi's-salâti bi ref'i'l-yedeyn* adlı eserinde, Hanefî mezhebine tabi birisinin ellerini rüku esnasında kaldırarak namaz kıldırarak birisine –ki burada özellikle Şâfiî bir imam kastedilmektedir– uymanın cevazı konusunda önemli izahat yapmaktadır. Cemâleddîn Konevî, “Elleri Kaldırmanın Namazı Bozmayacağına Dair Bir Mukaddime” anlamına gelen eserinde Hanefî fakih Mekhûl b. el-Fazl en-Neseffî'nin (ö. 318/930) Ebû Hanife'den naklettiği “Kim rükû esnasında ellerini kaldırırsa namazı bozulur. Çünkü bu bir amel-i kesîr'dir. Amel-i kesîr ise namazı fasid kılar. Dolayısıyla öyle birisine uymak sahih olmaz” sözünün isnad bakımından makbul olmadığını söylerken, bu görüşü savunan başta *Risâle fi ademi cevâzi ref'i'l-yedeyn inde'r-rukû* adlı eserin sahibi Kıvâmüddin Emir Kâtib b. Emir Ömer el-İtkânî (758/1357) olmak üzere müteahhirîn Hanefî fakihleri de eleştirmiştir. Buna göre günümüzde kimi çevrede halen gündem olan namazda rükû esnasında elleri kaldırma meselesine ışık tutması bakımından Cemâleddîn Konevî'nin konu hakkında vermiş olduğu bilgilerin gündeme getirilmesi önemlidir. Ayrıca müellifin daha yazma halinde olan eserinin tanıtılması ve böylece bir sonraki çalışmada tahkikli neşrinin hazırlanmasına vesile olunması da önemi haizdir.

Anahtar Kelimeler:

Fıkıh, Selçuklu, Cemâleddîn Mahmûd b. Ahmed el-Konevî, *Mukaddime fi 'ademi fesâdi's-salâti bi ref'i'l-yedeyn*, Namaz.

TEVÂRÎH-i ÂL-i SELÇUK (MUHTASAR-ı SELÇUKNÂME) ADLI ESERDEKİ ŞİİRLERİN MUHTEVASI VE ÜSLUP DEĞERİ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SEZER

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı ABD.
mustafasezer@beun.edu.tr

Müellifi meçhul olduğu belirtilen *Tevârîh-i Âl-i Selçûk* veya diğer adıyla *Muhtasar-ı Selçûknâme*, İbn Bîbî'nin (ö. 684/1285'ten sonra) *el-Evâmiru'l-Alâiyye fi'l-umûri'l-Alâiyye* adlı eserinin özeti olduğu bilinmektedir. *el-Evâmiru'l-Alâiyye*'de geçen iki "Alâiyye" tabirinin iki Alâüddîn'den kaynaklandığı belirtilmektedir. Bunlardan birincisi, Selçuklu Sultanı I. Alâüddîn Keykubâd'a (hs. 1220-1237), diğeri de İlhanlılar'ın ünlü devlet adamı ve tarihçisi Alâüddin Atâ Melik el-Cüveynî'ye (ö. 681/1283) nispetledir. Bu kitap, Anadolu Selçuklu Sultanlarını ve dönemlerini ele alan bir eserdir. I. Alâüddîn Keykubad dönemi ise müellifin tanık olduğu dönem olması hasebiyle daha detaylı ve kapsamlı ele alınmıştır. Eser, hacimli olduğu gerekçesiyle meçhul bir müellif tarafından ihtisar edilmiştir. Bu muhtasar, Hollandalı müsteşrik Houtsma tarafından ilk defa 1902 yılında Farsça aslıyla neşredilmiştir. Aynı zamanda eser, Muhammed Saîd Cemâlüddîn tarafından Arap Diline de 1995 yılında çevrilmiştir. *el-Evâmiru'l-Alâiyye* müellifi İbn Bîbî'nin Fars ve Arap Diline ve

edebiyatına vukûfiyeti bilinmektedir. Eserde Arapça ve Farsça şiirlerin varit olduğu da görülmektedir. *Muhtasarı Tevârih-i Âl-i Selçûk (Muhtasar-ı Selçûknâme)* da içerik itibariyle bir takım şiirler barındırmaktadır. Bu bağlamda eserdeki şiirlerin içerik ve üslup açısından değerlendirilmesi, bilimsel açıdan ifade ettikleri anlam zenginliklerinin ortaya çıkarılmaya çalışılması her şiirin içerdiği ayrı bir hikâye ayrı bir edebî derinlik taşıması gerçeğinden yola çıkarak önem arz etmektedir. Şiirlerin belli bağlamlarda serdedildikleri bir gerçektir. Genelde Abbâsîler sonrasında Büyük Selçuklular ve ardılı beylik ve devletler dönemlerinde Arap Şiirinden de etkilenmek suretiyle teşekkül eden edebiyatın şiir anlayışında kahramanlık hikâyeleri, medih, zemm, hiciv, eyyâm, kısas vb. üsluplar bulunmaktadır. Bu üsluplar, dönemi aydınlatan bir takım verileri de günümüze sunmaktadır. Eserde geçen ilgili beyitlerin taşıdığı dil ve üslûba dair belli zenginliklerin araştırmasının da önemi haiz olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Arap Dili ve Belagatı, *Selçûknâme*, İbn Bîbi, *el-Evâmiru'l-Alâiyye*, Şiir, Muhtevâ, Üslûp.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NDE BİR KÜLTÜR ADAMI MECDÜDDİN İŞHAK

Faruk YILMAZ

Diyanet İşleri Başkanlığı
feyrük.43frk@gmail.com

Anadolu Selçuklu dönemi ile ilgili elimizdeki kaynaklar ne yazık ki oldukça az sayıdadır ve bu kaynakların okunması için ayrı bir uzmanlık alanı gerektirmektedir. Ülkemizde de genel olarak çalışmamızda ele aldığımız Mecdüddin İshak ile ilgili bir birine zıt olan bilgiler türetilmiştir. Bu bilgiler, çoğunlukla Anadolu Selçuklu devrinde yazılmış olan ve şu anda arşivlerimizde yazma eserler olarak bulunan kitaplardan elde edilmiştir. Mecdüddin İshak, Anadolu'nun ilim ve irfan geleceğinde yer almış önemli şahsiyetlerden biridir. Mecdüddin İshak'ın, genel olarak yer aldığı görevlere baktığımız zaman çok iyi bir eğitime sahip olduğunu görmekteyiz. Bildiğimiz kadarıyla tasavvuf alanında eğitimler almıştır ve mutasavvıf olarak bilinmektedir. Mecdüddin İshak, İbnü'l-Arabî'nin eserlerinin sema kayıtlarından anladığımız üzere devrin önemli âlimlerinden olan İbnü'l-Arabî'den dersler almıştır. Mecdüddin İshak, Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi hayatında da söz hakkı sahibi bir konumu bulunmaktadır. Sultan Gıyâseddin ve İzzeddin Keykâvus döneminde devletine çeşitli hizmetlerde

bulunmuştur. Sultanlara hocalık, danışmanlık ve arkadaşlık görevlerini yerine getiren Mecdüddin İshak, devlet görevlisi olarak elçilik görevini icra etmiştir ve Abbasi Halife'sine elçi olarak gitmiştir. Aynı zamanda Abbasi Halife'si tarafından resmiyet kazanan fütüvvet teşkilatının Anadolu'ya intikalinde Mecdüddin İshak, görevlendirilmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilim ve kültür hayatının daha yeni oluştuğu dönemde Mecdüddin İshak, bu faaliyetlerin ilerlemesinde yer almıştır. Mecdüddin İshak, devrin önemli ilim adamlarıyla arkadaşlık yapmıştır. Bu ilim adamlarının Anadolu'ya gelmesinde ve bu sayede de Anadolu'nun ilmi seviyesinin artmasında Mecdüddin İshak'ın katkıları büyüktür. Anadolu ilim ve kültür tarihinde önemli simalardan olan İbnü'l-Arabî ve Evhadüddin el-Kirmânî, Mecdüddin İshak'ın daveti üzerine Anadolu'ya gelerek eğitim ve irşat faaliyetlerini yerine getirmişlerdir. Aynı zamanda Mecdüddin İshak'ın oğlu Sadreddin Konevî, devrin en önemli ilim adamlarından bir tanesi olmuştur. Mecdüddin İshak'ın desteği ile başlayan bu ilmî ve kültürel faaliyetler, zamanla Anadolu'da ilerleyerek Anadolu'nun ilim ve kültür yurdu haline gelmesinde etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler:

İslam Tarihi, Mecdüddin İshak, Selçuklular, İbn Arabî, Konevî.

SİVAS'IN İLMÎ YAPISINDA DÖNÜM NOKTASI: MİLÂDÎ 1271 YILI

Okan KÜSGÜN

Sivas Cumhuriyet Ü., Doktora Öğrencisi.
okanksgn@gmail.com

Selçuklu Türkiye'sinde Sivas'ın ilmi açıdan yeri Konya ile rekabet edebilecek bir boyuttaydı. Şehrin bir "ilim merkezi" olarak adlandırılmasında önemli gelişmeler rol oynadı. Bunlardan birisi Moğol etkisinden dolayı Horasan ve İnan'dan Anadolu'ya gelen ilim adamlarının bu coğrafyadaki ilk duraklarının Sivas olmasıydı. Şehirde bulunan medreselerin varlığı da ilim adamlarının Sivas'ı tercih etmelerinde rol oynayan etkendi ve bu durum da şehri bir "ilim merkezi" haline getirdi. Selçuklu döneminde Sivas şehrinin ilmi potansiyelinin artmasındaki önemli dönüm noktası ise Milâdi 1271 yılında yaşandı. Şöyle ki bu yıl içerisinde Sivas'ta üç medresenin inşası tamamlandı. Bu medreseler ise Sâhib Ata Fahreddin Ali tarafından "Sâhibiye Medresesi" adı ile inşa edilip daha sonra "Gök Medrese" ismi ile anılacak olan medrese iken diğerleri Muzaffer Burûcerdî tarafından inşa ettirilen Burûciye Medresesi ve Şemseddin Cüveynî tarafından yaptırılan Çifte Minareli Medrese'ydî. İnşa edilen bu üç medrese ile birlikte Selçuklu zamanında Sivas şehrinin ilmi potansiyeli artmış oldu. Böylece Kutbüddîn Şîrâzî'nin de

ilmi faaliyetlerde bulunduğu Sivas şehri, Selçuklu zamanında “Yücelik Beldesi” anlamına gelen “Dâr-ul alâ” unvanı ile anılmaya başlandı. Çalışmamızda, Sivas’ın ilmi yapısında dönüm noktası olarak değerlendirdiğimiz bu üç medresenin tarihçeleri hakkında bilgi verip, medreselerin işleyişlerini ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin eğitim sistemindeki yerlerini ifade etmeye çalışacağız. Sonrasında ise bu medreselerin Selçuklu zamanında Sivas şehrinin ilmi potansiyeline olan katkılarını aktarıp, bu üç medresenin aynı yıl içerisinde inşa edilmelerinin altında yatan sebeplerin ne olabileceği sorusuna cevap arayacağız.

Anahtar Kelimeler:

Sivas, Selçuklu, Sahibiye Medresesi, Buruciye Medresesi, Çifte Minareli Medrese.

SELÇUKLU DÖNEMİNDE NEFSE DAİR FELSEFİ TEMELENDİRMELERE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER: İMAM GAZZÂLÎ ÖRNEĞİNDE BİR ANALİZ

Doç. Dr. Anar GAFAROV

Azerbaycan İlahiyat Enstitüsü, Din Bilimleri ABD.
anargafarov@ait.edu.az

İslâm düşüncesinde nefsin varlığını reddeden bir düşünce akımının ortaya çıkmadığı söylenebilse de nefsin cevherliliği yönündeki delillendirme ve açıklamalarda bir görüş birliğinden bahsedilemeyeceği bir gerçektir. Nitekim İslâm filozoflarının nefsin varlığına ilişkin argümanları Gazzâlî (ö. 505 / 1111) ve Fahreddîn Râzî (ö. 595/1198) gibi âlimler tarafından benimsenmiş olmasıyla birlikte filozofların nefsin soyut bir cevher olduğu yönünde ileri sürdükleri deliller yine Gazzâlî –her ne kadar nefsin manevî bir cevher olduğunu kabul etmiş olsa da - ve diğer büyük İslâm düşünürleri tarafından epey eleştirilmiştir. Örneğin Ebü'l-Berekât el-Bağdâdî (ö. 547/1152), filozofların nefsin soyut bir cevher olduğunu aklın duyulardan farklılığına dikkat çekmek suretiyle kanıtlama çabalarını eleştirmiş, Selçuklu döneminin meşhur düşünürü İmam Gazzâlî ise nefsin soyut bir cevher olduğu tezini kabul etmekle birlikte bu konuda felsefî akıl yürütme yönteminin doğru olmadığını ve dolayısıyla bu

konudaki bilgiye yalnızca naslar aracılığıyla ulaşılabilceğini iddia ederek filozofların delillerini reddetmektedir. Çalışmanın temel problemi, İslam filozoflarının nefsin soyut bir cevher oluşunu nasıl temellendirdiği ve Selçuklu dönemi felsefi-kelâm geleneğinin temsilcilerinden olan Gazzâlî'nin söz konusu felsefi temellendirmelere yönelik eleştirilerine müteahhirun dönemi felsefesinde yanıt bulunup bulunmayacağı meselesidir. Makalenin temel tezi nefsin soyut bir cevher oluşunu temellendirmede Selçuklu düşünürü Gazzâlî tarafından yöneltilen eleştirilerin felsefi yöntem açısından pek de tutarlı olmadığı yönündedir. Bu bağlamda önce İslâm filozoflarının nefsin soyut bir cevher oluşunu nasıl temellendirdiği ele alınacak, ardından müteahhirun dönemi felsefi kelâm geleneğinin meşhur isimlerinden olan Nasîrüddîn Tûsî'nin aynı meseleye ilişkin görüşleri karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler:

İslam Felsefesi, Gazzâlî, Tûsî, Felsefi-Kelâm, Nefs, Soyut cevher.

MEVLÂNÂ'DA SÎRET VE SÛRET İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Nuran ÇETİN

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf ABD.
nuran.cetin@beun.edu.tr

İslâm'ın zâhirî-bâtınî yönleri üzerinde derin bilgi, tecrübeye sahip olan Hz. Mevlânâ (ö. 672/1273), 13. yüzyılın önemli ârif ve âlim şahsiyetleri arasında yer alır. İslâm'ın mânâ güzelliklerini Kur'ân ve Sünnet temelinde, kendine özgü yöntemle, evrensel mesajları ekseninde, ümid aşıl原因an hikmetli cümlelerle anlatan, âşık, şâir, mutasavvıf, mütefekkir kimlikleriyle öne çıkan Hz. Mevlânâ Türk-İslâm medeniyet tarihinde özellikle anlaşılması gereken bir kişiliktir. Bugün hâlâ Hz. Mevlânâ üzerine çok sayıda bilimsel tez, çalışma ve araştırmaların yapılıyor olması da onun anlaşılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Hz. Mevlânâ'nın daha iyi tanıtılması bakımından yaşadığı dönemin kültürel, siyâsî, dinî, tasavvufî, ictimâî, iktisâdî koşulları, düşünce dünyasının derinliği detaylı olarak incelenmelidir. Ayrıca kendisini etkileyen zevâtın ve devrini besleyen ilmî, irfânî sürecin tetkik edilmesi de elzemdir. Diğer taraftan Hz. Mevlânâ'nın anlaşılması kadar anlatılması da mühim bir mevzudur. Dolayısıyla yapılan izâh ve anlatımlarla eserlerinden, şahsiyetinden, fikirlerinden, tecrübelerinden, kuşatıcı söylemlerinden tesirlenen müslim ya da gayrimüslim kitlelerin

eğilimlerinin belirlenmesine de ihtiyaç olduğu aşikârdır. Malum olduğu üzere rûh-beden bütünlüğü cihetiyle yaratılan insanın hem madde hem de mânâ âlemiyle irtibatı vardır ve o, hayatını bu iki eksen üzerinde sürdürür. Hatta mânâ yönü daha kıymetli olduğu için insanın gerçek değeri mânâsında saklıdır da denilebilir. Bu anlamda sûret insanın ya da herhangi bir şeyin dış görünüşü veya dışa yansıyan kısmını, sûret ise iç derinliğini ve mânâ enginliğini ifade eder. İnsanın bedeni sûret, ruhu ve iç âlemi ise sûreti olmaktadır. İnsan bedenlen fânidir, fakat eserleri, düşünceleri, gönül dünyasının güzelliği ile bâkî kalır. Hz. Mevlânâ da bahsi geçen niteliklerinin yanı sıra imân, ilim, amel, irfân, aşk gibi kişiyi canlı kılan temel dinamikler ile insanın sûretine, özüne ilim ve hikmetle seslenebilme yetisiyle ölümsüzleşmiştir. Kişinin fizik ve metafizik âlemlerle irtibatından hareketle zâhir-bâtın, madde-mânâ, kesîf-latîf, kâl-hâl ilişkisini eserlerinde vurgulayan Hz. Mevlânâ'nın, sûret ve sûrete/mânâyâ dâir yorumlarının incelenmesi, insanın iç âlemini yakından tanıma açısından büyük önem arz eder. Fânî olan insanın, bâkî özellikleri yakalayabilmesi için bedeninden ziyade rûhunun derinliklerinden gelen yansımalara dikkat etmesi, sûret ve sûretin ne olduğu konusuna odaklanması gerekir. Hz. Mevlânâ'nın sûret ve sûrete/mânâyâ dâir yaptığı tanımlamalardan yola çıkarak bu yöndeki anlayışını ortaya koyma gayesiyle ele alınan çalışma iki bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde Hz. Mevlânâ'nın tasavvufî düşünce dünyasının temel niteliklerine genel bir bakış yapılacaktır, ikinci bölümde ise Mevlânâ'da sûret sûret/mânâ ilişkisi ele alınacaktır. Sonuç kısmında konu üzerinde genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Tasavvuf, Mevlânâ, İnsan, İdeal İnsan, İnsân-ı Kâmil.

ŞEHÂBEDDİN es-SÜHREVERDÎ'NİN AVÂRİFÜ'L-MAÂRİF ADLI ESERİNDE İŞÂRÎ TEFSİR TEMELLENDİRMESİ

Arş. Gör. Adem GÖRMÜŞ

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Tefsir ABD.
ademgormus@beun.edu.tr

Selçuklu döneminin en büyük âlim ve mutasavvıflarından kabul edilen ve birçok devlet vazifesini de yürüten Ebû Hafs Şehâbeddin es-Sühreverdî, tasavvuf, hadis, tefsir, kelam ve felsefe alanlarında eser telif etmiştir. Halife Nâsır li-dînillâh'ın emriyle Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a elçi olarak gönderilmiş, bu sırada Anadolu'yu gezme fırsatı bulmuş, Necmeddin Dâye ve Bahâeddin Veled gibi mutasavvıflarla görüşmüştür. Sühreverdî, ilmî ve irfanî faaliyetlerini birlikte yürütmüş ve eserleriyle tasavvufun gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bununla ilişkili olarak tefsirle de ilgilenmiş olan Sühreverdî'nin, içerisinde işârî yorumların da yer aldığı bir tefsir eseri bulunmaktadır. *Nüğbetü'l-Beyân* adını taşıyan bu tefsir ders notlarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş ve kendisi hayattayken esere icazetname yazmıştır. Her ne kadar bir tefsir kitabı olarak kabul edilse de eser, ders notlarından ibaret olduğu için kendisinin tefsir birikimini tam olarak yansıtmamaktadır. Özellikle mutasavvıf bir âlimin kaleminden çıkması sebebiyle

işârî tefsir yönünden güçlü olması beklenirken nadiren işârî tefsire yer verdiği görülmektedir. Elbette bu eserin sistematik bir tefsir kitabı olarak değil de müellifin şahsî notları olarak değerlendirildiğinde anlaşılabilir. Eserin hacmi ve yazılış sebebi de dikkate alındığında oldukça az olan bu işârî yorumlar onun işârî tefsir anlayışını ortaya çıkarmak için yeterli olmayabilir. Fakat onun Tasavvuf alanında yazmış olduğu *Avârifü'l-maârif* adlı eseri işârî tefsir anlayışı ile ilgili çokça malumat ihtiva etmektedir. Sühreverdî, eserinde bu konuyla ilgili müstakil bir bölüm açarak sûfîlerin Kur'ân'ı anlamada seçkin bir yeri olduğunu Kur'ân âyetleri, hadisler ve birçok âlimden yaptığı nakillerle temellendirmeye çalışmıştır. İşârî tefsirin meşruiyeti bağlamında kullanılan rivayetleri özenle seçmiş ve onlar hakkında önceki âlimlerin izahlarına yer vermiştir. Bu özelliği sebebiyle tefsir geleneğinde işârî yorumların ve yaklaşımların değerlendirildiği birçok esere de kaynaklık etmiştir. Bildiride Sühreverdî'nin işârî tefsirin keyfiyeti hakkındaki kanaatleri, bu metodu temellendirme yöntemi ve gelenekteki yeri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler:

Tefsir, Tevil, İşârî, Şehâbeddin es-Sühreverdî, *Avârifü'l-Maârif*.

İBN TEYMIYYE'NİN TEFSİRDE RİVAYETÇİ SÖYLEMİNE EBÛ HAYYÂN TARAFINDAN YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Arş. Gör. Ahmet SAĞLAM

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Tefsir ABD.
ahmetsaglam610@gmail.com

Tefsir literatüründe tefsir yöntemini müstakil olarak ele alan ender âlimden biri Takiyuddin İbn Teymiyye el-Harrânî'dir (ö.728/1328). O, tefsir yöntemi olarak rivayeti önceleyen bir sistemi önermektedir. Bu sistemde o, bazı kritik temellendirmelere giderek bütün yöntemi, belirlediği bu temellere dayandırmaktadır. Esasında onun tefsir yönteminin dinî bir arka planı bulunmaktadır. Nitekim ona göre buna uymayanlar bir anlamda dinî kabullerine, başka bir ifadeyle dinin hakikatlerine aykırı davranmış sayılmaktadır. İbn Teymiyye'nin kendi tefsir yöntemine dair ilk temellendirmesi şöyledir: "Kesinlikle Hz. Peygamber (a.s.) ashabına Kur'an'ın manalarını beyan ettiği gibi lafızlarını da beyan etmiştir." Bu temellendirme ile o, tefsirin Hz. Peygamber'in dindeki otoritesine dayanan bir ameliye olduğunu ve elbette ilk muhatap ve mübeyyin olan Hz. Peygamberin sözlerinden daha doğru bir tefsir bulunamayacağını ortaya koymaya çalışmaktadır. İkinci temellendirmesi ise tip ve matematik gibi her ilim dalında olduğu üzere bir kitabın

hoca olmadan anlaşılamayacağı görüşüdür. Ona göre, insanın dünya hayatına olumlu etkisi olan bu ilim dalları hakkında durum bu ise; dünya ve ahiret hayatında insanın kurtuluşa ermesini sağlayan kitap olan Kur'an'ın anlaşılması için bir hocaya başvurulmaması düşünülemez. İbn Teymiyye'nin tefsir yöntemine dair düşünceleri bugüne kadar pek çok âlim tarafından tartışılmıştır. Onun görüşlerini tartışanlardan biri de yaşadığı dönemde kendisiyle bilgi alış-verişinde bulunduğu, meşhur müfessir ve aynı zamanda bir dilbilim âlimi olan Ebu Hayyân el-Endelüsî (ö.745/1344)'dir. Kaynaklar, İbn Teymiyye ve Ebu Hayyân arasında Sîbeveyhî'nin dildeki otoritesini sorguladıkları bir tartışmanın vaki olduğunu ve bu sebeple aralarının bozulduğunu belirtmektedir. Bu tartışmadan önce Ebu Hayyân'ın takdir edip âlim olarak gördüğü İbn Teymiyye'yi ismen tefsirinde hiç zikretmemesi, bu hususu doğrular mahiyettedir. Ancak Ebu Hayyan'ın tefsirinin mukaddimesinde İbn Teymiyye'nin yukarıda verilen görüşlerini "asrımızda yaşayan biri" şeklinde tarif ettiği kişiye isnat ettiği ve bu görüşleri tenkit ettiği görülmektedir. Bu bildiride, İbn Teymiyye'nin kendi tabiriyle "en güzel tefsir yolu" metodu ve Ebu Hayyân'ın buna yönelttiği tenkitler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler:

Tefsir, Rivayet, Dilbilim, İbn Teymiyye, Ebu Hayyân.

SELÇUKLULAR DÖNEMİ MALATYA'DA İLMÎ HAYAT VE FARS ETKİSİ

Prof. Dr. Abdullah KAYA

Sivas Cumhuriyet Ü., Edebiyat Fakültesi, Ortaçağ ABD.
zaravi58@hotmail.com

Türkler Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'yu fetih çalışmaları doğrultusunda Malatya'yı da alıp Türkleştirmişlerdir. Bu çabaların sonucunda bölge Selçuklular döneminde dünyanın en önemli ticaret ve ilim merkezlerinden birisi olmuştur. İpek ve Baharat yolarının önemli bir kavşak noktasında olmasından dolayı Malatya'da ticaret gelişmiş ve şehir Anadolu'nun Konya ve Kayseri'den sonra en önemli kentlerinden birisi olmuştur. Malatya hemen hemen her konuda bu şehirlerle boy ölçüşebilecek konuma gelmişti. O dönemlerde devrinin en ünlü âlimlerinden birçoğu burada ikamet ediyordu. Özellikle Moğol baskıları ve diğer sebeplerden dolayı XII. ve XIII. yüzyıllarda Kafkasları terk edip Anadolu'ya gelen birçok ilim ve fikir adamının öncelikli yerleştiği şehirlerden birisi Malatya idi. Öyle ki Malatya, Selçuklular döneminde Meliklerin de yetiştirdiği önemli bir merkezdi. Örneğin Türkiye Selçuklularının önemli sultanlarından I. İzzeddin Keykavus, meliklik dönemini Malatya'da geçirmiş ve buradan saltanata geçmişti. Selçuklular İslâmiyet'e tam bağlı itikatta ve amelde Ehlisünnet mezhebine mensuptular.

Türkler ekseriyetle itikatta Mâtürîdî, amelde Hanefî mezhebindendir. Ülkede kısmen de itikatta Eş'arî ve amelde Şafîî ve diğer hak olan mezhep mensupları da vardı. Sapık fırka ve bâtniler varsa da, bunlarla âlimler ve devlet mücadele halindeydi. Zamanla Horonsan/İran coğrafyasından gelen Fars kültürünün ağır bastığı âlimlerle, Türkmen kültürünün ağır bastığı âlimler arasında sürtüşmeler oluşmaya başladı. Âlimler arasındaki bu fikri uyuşmazlıklar sonucu birçok âlim Konya tarafına hicret etmek durumunda kaldı. Devlet, ilim ve âlimlerin yanında olup, gelişmesi için bütün imkânlarını seferber etmişti. Dinî tahsil ve terbiyenin yapıldığı medrese, tekke ve zaviyeler ülkenin her tarafında yaygındı. Türkiye Selçuklular zamanında Malatya'da da çok sayıda medreseler vardı ve medreselerde dini ve fennî bütün ilimler, konunun mütehasısları tarafından okutulurdu. Selçuklular zamanında Malatya'da kıymetli âlimler yetişip, hâlâ değerini muhafaza eden birçok eserleri kaleme almışlardı. Buralarda daha pek çok âlim yetişip, kıymetli eserler verdiyse de, XIII. asırda İslâm ülkelerindeki Moğol tahribatı sebebiyle, bunlardan faydalanma imkânı kaybolmuştur. Yazılan pek çok kıymetli eser Moğolların yüzünden harap olmuştur. İlmî eserlerde olduğu gibi, Selçuklu sultan ve devlet adamlarının destek ve himayesiyle Malatya'da yazılan edebî ve tarihi eserlerin bazıları da Moğol tahribatı sebebiyle ele geçmemiştir. Biz çalışmamızda Selçuklular dönemi Malatya'daki ilmi hayatı ve ilim adamları ile medreselere yer vereceğiz. Ayrıca buradaki âlimler arasında yaşanan fikri uyuşmazlıklar ile bu çatışmaların Türkiye Selçuklularına verdiği zarardan da bahsedeceğiz.

Anahtar Kelimeler:

Tarih, Malatya, Selçuklu, İlim adamları, Fars, Moğol.

ÂŞIK PAŞA'NIN GARİBNÂME ADLI ESERİNDE ÂYET İKTİBASLARI

Dr. Öğr. Üyesi Halil ORTAKCI

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ABD.
halilortakci@beun.edu.tr

Kur'an âyetlerinden iktibasta bulunma, Arap şiirinde olduğu gibi Türkçe yazılan manzumelerde de rastlanılan bir durumdur. Bu anlamda sözün süslenmesi ve verilen mesajdaki vurguyu arttırmak için Kur'an'dan alıntı yapmak önem taşır. 1212'de Kırşehir'de hayata gözlerini açan Âşık Paşa (ö. 733/1332), nazım şeklinde kaleme almış olduğu Garibnâme isimli eserinde Kur'an'ı bir kaynak olarak kullanmıştır. O, kitabında çok sayıda âyeti tam şekilde iktibâs etmiştir. Bununla birlikte kıssalara yönelik aktarımlarının da Kur'an'a dayandığı söylenebilir. Onun tam biçimde iktibasta bulunduğu âyet sayısı 100'den fazladır. Dolayısıyla *Garibnâme*'nin konu dağılımı ve vermek istediği mesajın içerik analizini yapabilmek için onun Kur'an'a dair alıntılarının bilinmesi önem arz etmektedir. Âşık Paşa'nın kullandığı âyetlerin konu dağılımı şu şekildedir: ibret, kibir, sevgi, Allah'ın kudreti, yaratılış, Kur'an'a sarılma, cihat, hidâyetin Allah'tan olduğu, velilik, Hud kavminin iman etmemesi, tebliğ, Hz. Yusuf'un az bir paraya satılışı, Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i Mekke'ye yerleştirmesi, meleklerin secdesi, hamd, ahde vefa,

miraç, insanın mükerrem kılınması, anne babaya saygı, ruh, Hızır'a verilen ilim, ilim yolunda sabır, Hızır'ın gemiyi delmesi, Peygamberin nur saçan kandil oluşu, cinler, Hz. Süleyman'ın ölümü, Hz. Davut'un demire şekil vermesinin öğretilmesi, göğün yıldızlarla süslenmesi, mahlûkatın insanın hizmetine müsahhar kılınması, şeriata ittiba, melekler, şeytan, Allah'tan ahirette mahrum kalacak olanlar, kabirden uyanış, Fil hadisesi, tevhid, vesvese... Zikredilen konu dağılımı içerisinde kâinâta ibret nazarıyla bakmaya yönelik daha fazla sayıda âyetten ıktıbasta bulunulduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Tarih, Kur'an, Âyet, Âşık Paşa, *Garibnâme*, İktibas.

MENÂKİBNÂMELER ÖZELİNDE SELÇUKLU ANADOLU'SUNDAKİ MÛSİKÎ İCRALARINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Metin GÜNDOĞDU

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Türk Din Musikisi ABD.
metingundogdu5454@gmail.com

Sûfîlerin hayat hikâyelerinin anlatıldığı dinî-tasavvufî muh-
tevâlî edebî metin türleri arasında zikredilen menâkıbnâmeler,
döneminin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısıyla ilgili bazı
önemli bilgiler de vermektedir. Tasavvufî zümrelerin kendi
üsluplarıyla naklettikleri bu eserlerin satır aralarında mûsikî
konusunda da kayda değer malumatlar bulunmaktadır. Gerek
resmî/askerî, gerek dinî, gerekse de dünyevî içerikli mûsikî
unsurlarının bu kaynaklarda yer aldığı görülmektedir. Bu
minvalde gûyende, hânende ve kavvâl şeklinde belirtilen oku-
yucular; ney, rebap, davul, dümbelek, tavus-i çengi, bando,
kös, zurna, nakkâre, nefir, tef, duhl, kudüm, dâire, ergol, harp,
tanbur, saz, masdar gibi enstrüman isimleri ve bazı enstrü-
man icrâcıları ismen zikredilmektedir. Bununla birlikte şarkı
söyleyen câriyeler, kadın neyzenler, peşrev, nevbet ve basît
icrâları, cenaze merasimlerindeki mûsikî faaliyetleri, mûsikînin
insan üzerindeki tesiri, makamlı ve güzel bir ses ile Kur'ân
tilâveti, mûsikîşinâslara ihsanda bulunulması, saray âdeti olarak

mûsikî icrâsı, semâ öncesi mûsikî icrâsı gibi pek çok hususta bilgiler mevcuttur. Menâkıbnâmelerde mûsikî icrâları hakkında dikkat çeken bazı anlatılar söz konusudur. Örneğin, semâ icrâsının uzun sürmesinden dolayı gûyendelerin hastalandığı ve pazartesi-perşembe günleri medreseye geç kaldıkları anlatılır. Gûyendeler gelinceye kadar Mevlânâ'nın birkaç rekât namaz kıldığı ve onlar gelince de birlikte semâ ettikleri nakledilir. Buradan, semâ ile beraber mûsikînin de kısa bir icrâ olmadığı anlaşılmaktadır. Dikkat çeken diğer bazı hususlar; yukarıda belirtildiği üzere "duhl", "ergol", "harp", "masdar" gibi günümüzde âşinâ olunmayan enstrüman isimlerinin zikredilmesi ve erkek neyzenlerin yanı sıra kadın neyzenlerden de bahsedilmesidir. Ayrıca menâkıbnâmelerde semâ ve mûsikînin bir derece mübalağalı anlatımı mevzubahistir. Bunun sebepleri arasında şunlar sayılabilir: Her ikisine olan menfi bakışı yumuşatmak, onları sevdirmek ve manevî terakkî yolunda onlardan da istifade edilebileceğini göstermek. Bu tebliğde, menâkıbnâmeler ışığında XIII. yüzyıl Selçuklu Anadolu'sundaki mûsikî icrâları araştırılarak dönemin mûsikî birikimi ve mûsikînin niteliği konusunda değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Mûsikî, İcrâ, Selçuklu Anadolu'su, Menâkıbnâmeler.

SELÇUKLULAR DÖNEMİ TOKAT'TA İLMÎ HAYAT VE İLİM ADAMLARI

Mesut ÇITAK

Sivas Cumhuriyet Ü., Doktora Öğrencisi.
aymesmet@gmail.com

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülür. Türkler İslâmiyet'i kabul ile birlikte bilgiye, hikmete ve irfana dayanan güçlü bir medeniyet inşa etmişlerdir. Anadolu Selçuklu Devleti bu medeniyet inşasında önemli bir rol oynayarak İslâm ve Türk tarihinden gelen kültürel birikimi zenginleştirmiştir. Bu başarının ardında Selçuklu kent yaşamının etkisi büyüktür. Selçuklu kentlerinin en mühimlerinden biri olan Tokat Dânişmendliler döneminden itibaren ilim ve kültür merkezi olma vasfını kazanmıştır. Anadolu'da Türklerin ilk kurduğu medrese olan Yağlıbasan Medresesi bu şehirdedir. İlk Osmanlı müderrisi olan Dâvûd-i Kayserî, hocası İbn Sertâk'tan Yağlıbasan Medresesi'nde ders okumuştur. *Keşfü'l-Akabe*'nin müellifi İbn Kemâl İlyas b. Ahmed eserinde Danişmendli hükümdarı Gümüştegin Ahmed Gazî'yi filozof bir yönetici olarak niteler. Bu ve buna benzer örnekler Tokat'ta Dânişmendliler döneminde güçlü bir ilmi geleneğin kurulduğunu göstermektedir. II. Kılıçarslan'ın 1175 yılında Dânişmendli Devleti'ne son vermesiyle Tokat Selçuklu idaresi

altına girmiştir. Sultan Rükneddin Süleyman Şah'ın ve Alâeddin Keykubat'ın meliklik dönemlerini Tokat'ta geçirmiş olmaları şehrin Selçuklu idari sistemindeki önemini göstermektedir. Bahsi geçen her iki sultan da ilme ve âlimlere verdikleri önemle tanınan şahsiyetlerdir. İshrâki âlimi Maktûl Şihabeddin Sühreverdî bir süre Tokat'ta Rükneddin Süleyman Şah'ın himayesi altında kalmıştır. Sühreverdî bu süre içinde *Perteonâme* adlı eserini yazarak Rükneddin Süleyman Şah'a ithaf etmiştir. Tokat'ın idari fonksiyonu özellikle Muînüddin Süleyman Pervane döneminde daha da artmıştır. O Tokat'ı ikinci bir payitaht olarak görmüş bu nedenle imar ve kültür alanında şehrin gelişmesi için çaba harcamıştır. Darüşşifa olarak hizmet veren Gök Medrese onun döneminde inşa edilmiştir. Sadreddin Konevi ile yakın ilişkide bulunan Muînüddin Süleyman Pervane onun tesiri ile Ekberiliğe ilgi duymuştur. Bu nedenle Ekberi anlayışa sahip âlimleri Tokat'ta himaye etmiştir. Ferganalı Saidü'd-Din ve Fahreddin İraki bu âlimler arasındadır. Biz bu çalışmamızda Selçuklular döneminde Tokat'taki ilmi hayatın boyutlarını ortaya koymaya çalışacağız. Bunun için şehrin eğitim kurumları, âlimleri ve çalışmaları hakkında bilgi vereceğiz.

Anahtar Kelimeler:

Tarih, Medrese, İlim, Tokat, Selçuklu.

ANADOLU SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE HADİS İLMİ

Dr. Öğr. Üyesi Kahraman BULGURCU

Selçuk Ü., İslami İlimler Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî ABD.
kbulgurcu@gmail.com

1040 yılında yapılan Dandanakan savaşıyla Büyük Selçuklu Devleti tarih sahnesinde yer almış; Sultan Alparslan'ın 1071 yılında Malazgirt savaşında Bizans'ı mağlup etmesiyle Anadolu'nun kapısı Müslüman Türklere açılmış ve bunun sonucunda Türkler Anadolu'yu yurt edinmeye başlamışlardır. Türkler Anadolu'yu İslamlaştırmaya çalışırken bir taraftan batı tarafındaki düşmanları olan Bizans ve haçlılarla sürekli savaş içinde olmuşlar; bir yandan da doğu tarafındaki düşman olan Moğollarla mücadele etmişlerdir. Ayrıca zaman zaman içte de taht kavgaları ve bazı devlet yöneticilerinin yönetime karşı entrikaları da devam etmiştir. Anadolu Selçukluları böyle zor şartlar altında Anadolu'da varlık mücadelesi vermiştir. Devlet bir yandan içte ve dışta mücadele içindeyken bir yandan da Anadolu'ya Müslüman Türkleri yerleştirerek her yönüyle burada hâkim olmaya ve var olmaya çalışıyordu. Bunun için yöneticiler, devlet kurumları yanında halkı bilgilendirecek mektep ve medrese gibi ilim ortamlarını da yaygınlaştırmaya çalışıyorlardı. Medreselerde İslâmî ilimlerin aracısı olan başta Arapça olmak üzere Akaid, Tefsir, Fıkıh, Hadis ve Siyer gibi İslami

ilimler de öğretiliyordu. Medreselerden ayrı olarak bazı önemli şehirlerde sadece hadis ilminin öğretildiği dâruhadisler de açılmıştır. İslâm dünyasındaki ilk örneği XII. asrın ikinci yarısında Nûreddin Zengî (ö. 569/1174) tarafından 563/1168 yılında Şam'da inşa edilen dâruhadisler daha sonra Bağdat ve Kahire gibi İslam beldelerinde de kurulmuş ve üzerinden çok zaman geçmeden XIII. asrın ortalarında Anadolu'da da inşa edilmiştir. Anadolu'da ilk dâruhadis (640/1242) yılında Çankırı'da inşa edilmiş, sonra sırasıyla Konya İnce Minare Dâruhadisi (678/1279) ve Erzurum Ahmediye Dâruhadisi (714/1314) açılmıştır. Anadolu'daki Müslüman Türklerin diğer İslam beldelerinden kısa bir süre içinde kendi şehirlerinde dâruhadisleri kurmaları onların İslam beldeleri ile yoğun bir ilişki içinde olduğunu göstermesinin yanında dönemdeki ilim merkezlerindeki ortaya çıkan ilmi gelişmelerden bigâne kalmadıklarını da göstermektedir. Elimize ulaşan bilgilerden Anadolu Selçukluları döneminde yaşamış, alanında uzman mütehasşis hadisçilere ulaşılammıştır. Ancak gerek medreselerde gerekse dâruhadislerde verilen ilim sebebiyle belli bir düzeyde hadis birikimi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü dâruhadislerde iyi derecede Arapça ve fıkıh bilgisi olan, ayrıca rivayetü'l-hadis ve dirayetü'l-hadis alanında uzman müderrisler görevlendirilmekteydi. Bu dönemde yaşayan mutasavvıflardan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273), Sadreddin Konevî (ö. 673/1274) ve Ahî Evran'ın bazı kitaplarında hadise yer vermeleri ve bazı hadisleri şerh etmeleri hadisle ilgili çalışmalara örneklik teşkil etmektedir. Anadolu Selçuklu devri hadisçiliği, Osmanlı ve Türkiye'deki hadis çalışmalarının temelini oluşturması ve Anadolu'daki hadis kültürünün ve anlayışının oluşmasına etkisi sebebiyle büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Hadis, Anadolu Selçukluları, Anadolu Hadisçiliği, Dâruhadis.

ANADOLU SELÇUKLULARINDA DÂRÜLHADİSLER VE MUHADDİSLER

Dr. Öğr. Üyesi Ufuk DAĞLIOĞLU

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Hadis ABD.
ufuk_daglioglu@hotmail.com

Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'in Halife Kâim-Biemrillâh'ın daveti üzerine Bağdat'a gelmesinden (25 Ramazan 447 / 18 Aralık 1055) bir süre sonra Bağdat'ın Büveyhîler tarafından işgal edilmesi sonrasında hutbenin Fâtımî halifesi adına okunması, Selçukluların siyasî, askerî ve ilmî alanlarda harekete geçmelerine yol açmıştır. Nitekim Sultan Melikşah ve veziri Nizâmülmülk bir yandan Hasan Sabbâh ve Bâtınîler ile askerî mücadeleye girişirken diğer taraftan da İslam dünyasında yer bulmaya çalışan Şîî, Bâtınî akımların fikrî ve itikadî yayılmalarının önüne geçmeyi amaçlamışlardır. Bu meyanda Sünnî akideyi tahkim etmek, zararlı ve bid'at fikirleri ise bertaraf etme gayesiyle medrese kurma fikri oluşmuş ve Bağdat'ta ilk medrese inşa edilmiştir. İlk kurulan bu medrese tecrübesi sonrası yaklaşık bir asır sonra ihtisas medreseleri adını verebileceğimiz Dârülhadis medreseleri devreye sokulmuştur. İlk örneklerini Şâm ve Mısır'da görmeye başladığımız bu yeni medreseler/ eğitim kurumları zamanla Selçukluların Anadolu'yu fethi sonrası Anadolu coğrafyasında da tarihî yerini almaya başlamıştır.

Anadolu Selçuklularının (1077-1308) temelini attığı bu müesseseler Osmanlı Dârülhadislerinin ilk nüvesini teşkil etmeleri hasebiyle mühim bir yere sahiptir. Nitekim Osmanlı dönemindeki Dârülhadislerin Balkanlara kadar uzanmış olması, Endülüs, Fas gibi uzak diyarlardan kendilerine talebe çekmiş olması Anadolu Selçukluları döneminde dikilen bu ilim filizinin dallarının nerelere kadar uzandığını göstermesi bakımından önemlidir. Binaenaleyh Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilen Dârülhadis ve Selçuklu muhaddislerinin İslam tarihinde oynadıkları roller, üzerinde durulması gereken hususların başında gelmektedir. Araştırmamızda Anadolu Selçukluları dönemindeki Dârülhadislerin Sünnî inancın teşekkül etmesi ve tahkimi ile Şîî, Bâtînî ve Babâî gibi İslam dünyasında yayılmaya çalışan akımların önlenmesinde üstlenmiş oldukları rolü, bu eğitim kurumlarının müfredatı ve dönemin muhaddisleri ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Hadis, Muhaddis, Dâru'l-hadîs, Anadolu Selçukluları.

ZEYNUDDİN er-RÂZÎ'NİN SELÇUKLU KONYA'SINDA HADİS FAALİYETLERİ VE KENZÜ'L-HİKME İSİMLİ HADİS ŞERHİ

Dr. Ubeydullah EFE

Necmettin Erbakan Ü., Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Hadis ABD.
efeubeydullah@gmail.com

Anadolu Selçuklu devrine yetişmiş âlimlerden birisi olan Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr er-Râzî (ö. 666/1268'den sonra), daha çok Arap dili ve Tefsir alanına dair eserleriyle tanınmaktadır. Fakat onun *Muhtâru's-sihâh* ve *Tefsîru garîbi'l-Kur'âni'l-azîm* gibi oldukça şöhret kazanmış eserlerinin yanında, Kütüb-i sitteden seçtiği *Kenzü'l-hikme* isimli 100 hadîsi şerh ettiği kitabı, Selçuklu'nun payitahtı Konya'da bulunan bir âlimin hadîs ilmindeki yerini göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Nitekim Anadolu Selçuklu devrine tesadüf eden yaklaşık üç asırlık zaman diliminde hadîs ilmiyle ilgili eserler nicelik olarak, bu süreçten önceki Büyük Selçuklu dönemine ve sonraki Osmanlı devrine nazaran daha azdır. Zeynüddîn er-Râzî aslen Rey'li olmasına rağmen farklı İslâm beldelerini dolaştıktan sonra ilmî bakımdan olgunluk çağı olarak nitelendirilebilecek bir dönemde Konya'ya gelmiş, burada hem edindiği bilgi birikimini çevresine aktarmış hem de dönemin en meşhur düşünürlerinden Sadreddîn Konevî'ye İbnü'l-Esîr'in *Câmiu'l-usûl* isimli meşhur

eserini okuyarak kendisinden kitabı rivayet için icazet almıştır. Zeynüddîn er-Râzî ile ilgili son dönem araştırmaları genellikle onun Arap dili sahasındaki konumuna ve tefsirciliğine odaklanmaktadır. Hadîs sahasındaki yeri ile ilgili tespit edilebilen tek çalışma, *Kenzü'l-hikme* isimli eserin tahkikli neşrinin mukaddime kısmındaki açıklamalardır. Bu çalışmada Zeynüddîn er-Râzî'nin hadîs ilmindeki yeri, onun Anadolu Selçuklu devrinde hadîs faaliyetlerinde bulunmuş ve payitaht Konya'da dönemin meşhur ilmî simaları ile görüşmüş olması çerçevesinde değerlendirilecek, ilmî çevrelerce pek bilinmeyen *Kenzü'l-hikme* isimli hadîs şerh kitabı genel hatlarıyla incelenecektir.

Anahtar Kelimeler:

Hadis, Zeynüddîn er-Râzî, Konya, Sadreddîn Konevî, *Kenzü'l-Hikme*.

SADREDDİN KONEVÎ'NİN ESMÂ-i HÜSNÂ ŞERHİ'NDE HADİS KULLANIMI

Arş. Gör. Ramazan ÖGTEM

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Hadis ABD.
ramazanogtem@gmail.com

Anadolu Ekberî Tasavvuf geleneğinin en önemli temsilcisi olan ve fikirleriyle kendisinden sonraki İslam düşüncesinin seyrine etki eden Sadreddin Konevî (ö. 673/1274), bir süre öğrenciliğini de yaptığı Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) görüşlerini şerh etmiş, bu görüşlerin sonraki nesillere intikalini, yayılmasını ve daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Konevî, varlık anlayışı, bilgi teorisi ve ilimlerin tasnifi gibi konulardaki özgün fikirleriyle klasik tasavvufa farklı bir boyut kazandırmıştır. Tasavvufu dini ilimler yanında felsefî ve nazarî zeminde ele alan Konevî'nin düşünce sisteminde Esmâ-i hüsnâ da önemli bir yer tutmaktadır. Ona göre Allah-âlem ilişkisinden söz etmek bir açıdan Allah'ın isimlerinden söz etmek manasına gelmektedir. Bu amaçla o, Allah'ın isimlerini vahdet-i vücûd teorisine uygun bir biçimde şerh etmiştir. Konevî, diğer eserlerinde olduğu gibi Esmâ-i hüsnâ şerhinde de ayet ve hadisler kullanmıştır. Eserlerindeki referanslarından geniş bir hadis birikimine sahip olduğu ve temel hadis kaynaklarından yararlandığı anlaşılabilir. Konevî'nin, bu kaynaklardan hangilerini kullandığı, hadislerden

nasıl iktibas yaptığı, hadislere hangi bağlamda yer verdiği önemli sayılabilir. Eserde zikrettiği hadislerin sıhhat açısından tahlil edilmesi onun hadis yönünün anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bunun yanında dönemin Tasavvuf-Hadis ilişkisinin bir eser özelinde görülmesine imkân verecektir. Bu tebliğde Konevî'nin hadis yönünün anlaşılmasına katkı sağlaması ve eserinde kullandığı rivayetlerin sıhhat derecelerinin görülebilmesi amacıyla *Şerhu'l-Esmâi'l-hüsnâ* isimli eserinde geçen rivayetler, sıhhat, iktibas şekli ve bağlam açısından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler:

Hadis, Şerh, Sadreddin Konevî, Esmâ-i hüsnâ, Tasavvuf.

ANADOLU SELÇUKLULARINDA RESMÎ MEZHEP ANLAYIŞI VAR MIYDI?

-DEVLETİN VE ULEMANIN MEZHEP MENSUBİYETLERİNE DAİR
BİR İNCELEME-

Doç. Dr. Said Nuri AKGÜNDÜZ

Bolu Abant İzzet Baysal Ü., İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku ABD.
snuri.akgunduz@gmail.com

Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu coğrafyasına bir uzantısı niteliği taşıyan ve Osmanlı Devleti'nin selefi olarak Türkiye topraklarının İslamlaşmasında önemli rolü olan Anadolu Selçukluları, yaklaşık iki yüz yıl hüküm sürmüşlerdir. Devlet teşkilatı, hukuki ve adli yapı, ulema ve medreselerin devletle bağlantısı gibi açılardan kendinden önceki Müslüman Türk devletlerinin sahip olduğu özellikleri büyük oranda tevarüs etmiş olan bu devlette fikhî/amelî mezhep açısından resmî mezhep anlayışının var olup olmadığı incelenmeye değer bir konudur. Böyle bir anlayışın mevcudiyetinin varlığının ve bunun devlet yapısına yansımalarının hukuki yapı ve ona eğitimli bir kadro yetiştirecek olan medreseler üzerinde ciddi tesirleri olacaktır. Dolayısıyla Abbasîler döneminden itibaren İslâm dünyasında görülen devlet-ulema ilişkisine dair modellerin bu dönem için de söz konusu olması muhtemeldir. Ne var ki, Anadolu Selçukluları özelinde meseleye baktığımızda Hanefî mezhebine mensup

ulemanın yanı sıra diğer mezheplere, özellikle de Şâfiî mezhebine mensup âlimlere de rastlamakta oluşumuz bu meselenin görüldüğü kadar kolay çözülemeyeceğine işaret etmektedir. Bu tebliğimizin temel problemini teşkil eden bu meseleye dair, tarihî verilerin müsaade ettiği ölçüde tespitler yapabilmek, bunlar ışığında bazı değerlendirme ve yorumları arz edebilmek tebliğimizin ana hedefidir. Bununla bağlantılı olarak, kendisinden sonra gelen ve hakkında önceki dönemlere göre çok daha fazla bilgi ve belgeye sahip olduğumuz Osmanlı Devleti'ndeki idari ve hukuki yapı, mezhep mensubiyeti, bir resmî mezhebe mensubiyetten söz edebilme durumları ile kıyaslama yapabilmeye imkânı da doğacaktır. Tebliğimizde, ele almaya çalışacağımız döneme dair yazılmış tarih eserleri, bu dönemde yaşamış ulemanın hayatına dair bilgi sunan diğer kaynaklar, günümüzde kaleme alınmış kitap ve makaleler ana kaynaklarımızı oluşturacaktır. Bu verilerin analiz edilmesi neticesinde Selçuklu Anadolu'sunun ilim dünyasına ve dinî/hukuki cephesine ait tasvirlerle bir katkı sunacağımızı umuyoruz.

Anahtar Kelimeler:

Fıkıh, Anadolu Selçukluları, Mezhep, Fıkıh, Hanefilik, Şafilik.

KUTBÜDDÎN-i ŞÎRÂZÎ'NİN TEFSİRİNDE KUR'AN OKUMA ADABI

Doç. Dr. Nazife Vildan GÜLOĞLU

Kastamonu Ü., İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî ABD.
nguloglu@kastamonu.edu.tr

Selçuklu Anadolu'sunda doğup büyüyen âlimler olduğu gibi hayatının önemli bir kısmını bu topraklarda geçirerek ilmî faaliyetlerde bulunan ilim adamları da olmuştur. Kutbüddîn Şîrâzî (ö. 710/1311), Anadolu Selçuklu Devleti'nin (1075-1308) son dönemlerine rastlayan 670-691/1271-1292 yılları arasında İlhanlıların emri altındaki Anadolu topraklarında yaşamış ve burada önemli vazifelerde bulunmuştur. 670/1271 yılında Konya'ya yerleştiği, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile görüştüğü, Sadreddin Konevî'nin derslerine devam ederken Vezir Muînüddin Süleyman Pervâne'nin takdirine mazhar olduğu bilinmektedir. Nitekim onun tarafından önce Sivas'a, sonra da Malatya'ya kadı olarak görevlendirilmiştir. Sivas'ta ikameti sırasında Gökmedrese'de ders vermiştir. İslâm felsefesi ve bilim tarihi başta olmak üzere matematik, optik ve astronomi gibi birçok sahada uzman olan ve her biri hakkında önemli eserler ortaya koyan Şîrâzî'nin dinî ilimlerdeki yetkinliğine delil olabilecek eserlerinden biri ise *Fethu'l-mennân fi tefsîri'l-Kur'ân* adlı tefsiridir. Kırk ciltten müteşekkil olduğu ifade edilen bu

eserin çoğu ciltleri, çeşitli kütüphanelerde yazma olarak bulunmaktadır. Yıllarca kütüphane raflarında kalmış bu tefsirin, son zamanlarda bazı araştırmalara konu edildiği görülmektedir. Mesela eserin tanıtımına yönelik bir doktora tezi hazırlanmıştır. Yine tefsirin Sâd Sûresi'nin tahkik ve incelemesi adında ve İsrâ Sûresi tefsirinin edisyon kritiği mahiyetinde iki de yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu tür çalışmaların söz konusu tefsiri gün yüzüne çıkarması yanında, özellikle de Anadolu Selçuklu Devleti topraklarında yaşanan ilmî hayatı gözler önüne sermesi bakımından değerli oldukları söylenebilir. Tefsirin en önemli özelliklerinden biri de eserde Kur'an okuma adabına dair önemli izahların bulunmasıdır. Eserde, özellikle Sâd Sûresi'nin 29. âyetinin tefsiri sırasında bu malumata yer verildiği görülmektedir. Bu çalışmada söz konusu konuyla ilgili izahların değerlendirilmesi ve tefsirin Kur'an okuma adabı hakkında yazılan diğer eserlere göre literatüre katkılarının tespit edilmesi hedeflenmektedir. İlgili konuya yönelik özel bir araştırmanın olmaması da bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Anadolu Selçuklu Devleti, Kutbüddîn Şîrâzî, Kur'an okuma adabı.

ANADOLU SELÇUKLULARINDA TEFSİR FAALİYETLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Ali SOYLU

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Tefsir ABD.
alisoylu@msn.com

Bilindiği üzere İslam tarihinde ilk müfessir Hz. Peygamber'dir. O, Kur'an'ı, sorumlu olduğu kadarıyla ve ihtiyaç miktarınca lafzen tefsir ederken, peygamberliği müddetince de fiilî olarak tefsir etmiştir. Zira Hz. Ayşe, O'nun ahlakının Kur'an'ın öngördüğü ahlak olduğunu bildirmiştir. O, bu sözüyle Hz. Peygamber'in yaşadığı hayatın pratik anlamda Kur'an'ın tefsiri olduğunu ifade etmek istemiştir. Tefsir faaliyeti, tarihi süreçte sahabe, tabiün, etbau't-tâbiün ve daha sonra yetişen müfessirlerle günümüze kadar devam etmiştir. Müfessirler, Kur'an'ı yorumlarken genel anlamda ya rivayet (me'sûr/naklî) ağırlıklı tefsirler yazmışlar ya da dirayet (re'y/makul) yönü ağır basan tefsirler vücuda getirmişlerdir. Binaenaleyh rivayet tefsiri; açıklanmaya muhtaç olan bazı ayetleri ağırlıklı olarak Kur'an'daki başka ayetlerle, Hz. Peygamber'den ve sahabeden nakledilen rivayetlerle beyan etmek suretiyle meydana gelen tefsirdir. Dirayet tefsiri ise; rivayetlerden yararlanmakla birlikte Arap dili ve belagati başta olmak üzere din, edebiyat ve çeşitli bilimsel verilerden istifade ederek oluşturulan tefsirdir. Dirayet

tefsirinin kendi içinde birçok yönelişi barındırdığı bilinmektedir. Bunlardan birisi de tasavvûfî tefsirdir. Anadolu Selçukluları döneminde (1075-1308) her ne kadar Kutbüddîn Şîrâzî'nin (ö. 710/1311) *Fethu'l-mennân fi tefsîri'l-Kur'ân* isimli tefsiri gibi rivayet tefsirleri kaleme alınmışsa da Sadreddîn Konevî'nin (ö. 673/1274) *Fâtîha sûresinin geniş bir tefsiri olan İ'câzü'l-beyân fi te'vîli Ümmi'l-Kur'ân* isimli eseri gibi çalışmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak hâkim olan tefsir yönelişinin tasavvufî/işârî olduğu fark edilir. Aslında bunun böyle olması tabiidir. Zira bazı nedenlerden dolayı bu çağda baskın olan fikrî hareket, bâtinî yorum anlayışının revaçta olmasından dolayı tasavvufîdir. Bu akımın fikir babası ise Endülüslü âlim ve mutasavvıf Muhyiddîn İbn'ül-Arabî'dir. Onun öğrencisi Sadreddîn Konevî ise bu akımın Anadolu'daki temsilcisi konumundadır. Yapılan araştırmalarda Anadolu Selçuklularında 16 müfessir yetişmiş ve değerli eserler telif etmişlerdir. Lakin bu sayı, olması gereken seviyenin altındadır. Bunun sebepleri arasında siyasi ve sosyolojik bir kısım sorunların mevcudiyetiyle birlikte toplumun ihtiyaç hissetmesinden dolayı daha çok fikhî konulara ağırlık verilmesi sayılabilir. Ayrıca Büyük Selçuklular döneminde (1040-1157) büyük devlet adamı Nizâmülmülk tarafından kurulan ve ilmî çalışmaların önünü açan Nizâmiye medreseleri gibi kurumların (Konya, Sivas ve Kayseri medreseleri) Anadolu'da oldukça geç dönemlerde inşa edilmesi de bir diğer amildir.

Anahtar Kelimeler:

Tefsir, Anadolu Selçukluları, Tefsir Faaliyetleri, Medrese, Müfessir.

ANADOLU SELÇUKLU MÜFESSİRLERİNDEN MUHAMMED b. EBÛ BEKİR er-RÂZÎ'NİN HAYATI ESERLERİ VE TEFSİRİ

Dr. Öğr. Üyesi Aslan ÇİTİR

Çankırı Karatekin Ü., İslami İlimler Fakültesi, Dini Musiki ABD.
aslancitir@gmail.com

Biyografi kitaplarında Râzî'nin (ö. 666/1268'den sonra) hayatından çok az bahsedildiği, hayatına dair ayrıntılı bilginin belirtilmediği, dolayısıyla doğumuyla ilgili kesin bilginin bulunmadığı da ifade edilmiştir. Buna mukabil bazı kaynaklarda ilim yolculuğuna Buhara ve Semerkant'ta başladığı belirtilmiştir. Tam adı ise Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir er-Râzî'dir. Rey'de dünyaya gelen müfessir; Türk asıllı hadis, fıkıh, kelâm ve tefsir âlimidir. Muhtemelen Moğol istilâsı neticesinde batıya göç etmiştir. Mısır ve Şam'da bir müddet ikamet ettikten sonra Anadolu'ya geçerek Anadolu Selçuklu sınırları içerisindeki Artukluların vilayeti Mardin'de uzun süre kalmış, eserlerinin bir kısmını burada yazmıştır. Hanefî fakihlerinden kabul edilen Râzî itikadî alanda Mâtürîdî mezhebi mensubudur. Tasavvufî yönü ise en belirgin özelliklerinden olup mutassavvıflar için "ehlü'l-hakikat" ifadesini kullanmıştır. Bunlara ilaveten Sadreddin Konevî (ö. 673/1274) ile dostluğu, ona duyduğu muhabbet, tasavvufa yönelik ilgisini

göstermektedir. Müfessirin *Ünmûzecü'l-celîl (Es'iletü'l-Kur'ân)* ve *Garîbü'l-Kur'ân* adlı tefsir kitaplarıyla şöhret bulmasının yanı sıra toplam altı tefsir eserinin mevcudiyeti, mezkûr ilim sahasındaki engin bilgisine tekabül etmektedir. Eserlerindeki Farsça şiirler onun bu dile hâkimiyetini göstermektedir. Müellifin; lügat, tefsir, kıraat, fıkıh, siyaset, hadis, tasavvuf, edebiyat, Arap dili ve edebiyatı, belâgat, şiir, kelim, tarih gibi çeşitli alanlarda günümüz akademik çalışmalara rehberlik edebilecek eserleri bulunmaktadır. Râzî; ömrünün sonlarını geçirdiği Konya'da İbnü'l-Esîr'in (ö. 606/1210) *el-Câmi'u'l-usûl* adlı kitabını 666'da (1267-68) Sadreddin Konevî'ye okumuş, mezkûr eseri rivayet etmek ve okutmak için icazet almıştır. Bu bağlamda Semerkant'ta başlamış olduğu ilim yolculuğunu Anadolu Selçuklu başkenti Konya'da tamamladığı için Anadolu Selçuklu âlimleri çerçevesinde ele alınmıştır. Müfessirin hayatının en önemli vesikalarından biri, *Garîbü'l-Kur'ân* isimli eserinin sonunda mezkûr eserini 10 Cemâziyelevvel 663/1265 yılında tamamladığını bizzat kendisinin bildirmesidir. Bu çalışmada sadece tefsir alanında tedvin ettiği eserler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Anadolu, Selçuklu, Müfessir, Râzî, Tefsir.

XII VE XIII. YÜZYIL ANADOLU'SUNDA İKTİDAR-ULEMA İLİŞKİLERİNİN FARKLILIK GÖSTEREN YÖNLERİ

Fatma Nalan GÖNEN

Kırıkkale Ü., Doktora Öğrencisi.
nalanfatmakir@hotmail.com

Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilim hayatının şekillenmesi, ulemanın bu süreçteki yeri ve ulema-umera arasındaki ilişkilerin farklılığı; Anadolu'ya intikal ve ikbal süreçleri ile ardından gelen Moğol istilası sonrası süreçteki dönem olarak iki temel dönemde değerlendirilebilir. Türkiye Selçuklu sultanları, XI ve XII. yüzyılı oluşturan Anadolu'ya intikal ve teşekkül süreçlerinde İslam'a verilen önemden hâsıl yeni coğrafyada İslami otoriteye önem vermişlerdir. Ulema, İslam hukukunu yorumlama ve uygulama konusunda önemli bir role sahipti ve Selçuklu hükümdarları tarafından danışman olarak kabul ediliyordu. İkbal devrinde merkezi idarenin ve sultanların güç kazanması ve ekonominin güçlenmesinin etkisi ile beraber devlet kontrolünde, devlet politikalarını destekleyen, meşrulaştıran bir ulema çerçevesi ile karşılaşırız. Ulemanın etkisi genellikle güçlüydü ve iktidar ile ulema arasında uyum vardı. Bunun yanı sıra bu dönem ilim hayatında astronomi, matematik, felsefe gibi müspet ilimlerin etkili olduğunu, bu dönem ulemasının da bu yönde etkinlikte

bulduğunu görüyoruz. Bu ilmi faaliyetlerdeki en etkili etken, Mutezile ekolünün etkisidir diyebiliriz. O dönemde Anadolu'da faaliyet gösteren ulemayı; İslam dünyasının parlayan devleti olması hasebi ile kendi istekleri ile bu bölgeye göç eden ve faaliyette bulunanlar ile Anadolu'yu ilim merkezi haline getirmek için sultanlar tarafından davet edilenler olarak ele alabiliriz. XIII. yüzyıla gelindiğinde sultanların zayıflaması ile beraber sultanlar üzerinde ve devlet politikalarında etkili olmaya çalışan ulema sınıfı ile karşılaşılıyor. Devletin güç kaybetmesi ve Moğolların da etkisi ile görülen iç karışıklıklar ve isyanların bir sonucu olarak halk, daha çok tekkelere yönelmiş ve bu durum mutasavvıfların da bu dönemde etkili olmasına sebep olmuştur. Dolayısı ile sūfî-iktidar münasebetlerinin etkin olduğu bir süreç oluşmuştur. XII. ve XIII. yüzyıl Anadolu'sunda iktidar-ulema ilişkilerinin farklılıkları değerlendirildiğinde; XI. ve XII. yüzyıl Anadolu'sunda akli ve tabii ilimler alanlarında faaliyet gösteren ulema ve onlara destek veren sultanları görüyoruz. XIII. yüzyılda ise siyasal kargaşanın etkisiyle gelen göçlerle beraber mutasavvıfların etkili olduğu bir ilim siyaseti ile karşılaşılıyor. Bir diğer temel fark ise XII. yüzyılda güçlü bir iktidar ve güçlü bir devlet olarak ulema üzerinde otorite oluşturulup bir yandan da onların desteği alınarak uyumlu bir politika izlenmesidir. Anadolu Selçuklularının güç kaybettiği ve siyasal, toplumsal kargaşanın hâkim olduğu XIII. yüzyılda ulemanın, yeri geldiğinde halk ve iktidar üzerinde etkili olduğunu ve iktidarı yönlendirdiğini görüyoruz. Kimi ulema iktidarın yanında yer alırken kimisi de karşısında durmuştur.

Anahtar Kelimeler:

İktidar-Ulema münasebetleri, Selçuklu Uleması, XII.-XIII Yy. Selçuklular.

MÜSÂMERETÜ'L-AHBÂR'DA İLİM VE ULEMA

Semra BAŞAĞAÇ

Ankara Yıldırım Beyazıt Ü., Yüksek Lisans Öğrencisi.
wondersemra@gmail.com

Anadolu'nun Selçuklu hâkimiyetinde olduğu XII.-XIII. yy.'ları Türk rönesansı olarak adlandırmak yanlış olmasa gerek. Anadolu bünyesinde yetişen, talebe yetiştiren, devlet erkânında, saray zümresinde görev alan ulemâ, her daim var olduğu gibi Moğol istilası ile pek çoğu göç etse de ilim almak adına yapılan rihleler sonucu hem Anadolu içine hem de sair coğrafyalara yaptıkları yolculuklarla ilim adına dahil olan tüm zümreyi, her daim Anadolu'da canlı tutmuşlardır. Dönem âlimlerinden biri olan Kerîmüddin Mahmud-i Aksarâyî (ö.733/1332-33), kaleme aldığı eseri *Müsâmeretü'l-Ahbâr* ile İbn Bîbî'den sonra Selçuklu tarihine ait bıraktığı bu kıymetli hazine ile yalnızca yazdığı dönem adına değil pek çok hususa ışık tutmuştur. Künyesinden Aksaraylı olduğu tahmin edilen ve yazdığı eser göz önüne alındığında oldukça kültürlü, donanımlı, İslâmî ilimlere, Arap ve Fars dili edebiyatına hâkim olduğu düşünülen Aksarâyî, günümüze ulaşan eserini dört bölüm halinde kaleme almıştır. Çok kısa yer olsa da birinci bölümde İslâm Dünyası'nda yer alan Hicrî ve Rumî takvim ile Selçuklu Sultanı Melikşah döneminde yer alan Yezdicird ve Celâlî takvimlerinden söz eder. Hz.

Muhammed ile başlayıp Hulefâ-yi Râşidîn dönemi ile devam ederek Abbâsi halifelerini ikinci bölüme dahil eder. Üçüncü bölümü Selçuklulara ayırmıştır. Günümüz Anadolu'sunun temellerini atan Selçuklu Devleti ile başladığı bölüm, yıkılış ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi ile son bulur. Son bölümü ise kendisine ayırmıştır. Tamamı ile şahsi gözlem, analiz ve fikirlerini kapsayan dördüncü bölüm, bu bağlamda eserin belki de en kıymetli kısmıdır. XIII. yy.'ın ikinci yarısından başlayarak XIV. yy.'ın ilk yarısına kadar olan olayları aktarır. Ortaçağ tarihi adına bilhassa Selçuklu dönemi için oldukça önem arz eden müellifin bu eseri, ana kaynak olarak pek çok akademik çalışmada yer almıştır. Kronolojik bir sıralama ile yazılan eserin, çok geniş bir tarih aralığını kapsamaması neticesinde birçok çalışmada başvuru kaynağı olarak yer alması haklı nedenlerdendir. Yapılması planlanan bu çalışma ile *Müsâmeretü'l-Ahbâr*'da yer alan ulemâ, mansıb ve eserde yer alma nedenleri, tasavvufî zümre, dönem Anadolu'sunda var olan ilmî hayata ne ölçüde yer verildiği, ulemanın dönem siyasi tarihi içerisindeki konumu ve saray zümresinin ulemaya bakış açısı irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler:

Tarih, Anadolu, âlimler, Selçuklu, tasavvufî zümre.

ABDÜLKÂHİR el-CÜRĀNÎ'NİN
ESRÂRÜ'L-BELÂGA VE DELÂİLÜ'L-'Î'ĀZ
İSİMLİ ESERLERİNİN BAŞLIKLARINA YAPILAN
İLAVELER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi İsa GÜCEYÜZ

Ankara Sosyal Bilimler Ü., İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı ABD.
isa.guceyuz@asbu.edu.tr

Abdülkâhir el-CürĀnî (ö. 471) belâgatte *Esrâru'l-Belâga* ve *Delâilu'l-'Î'Āz* isimli eserleriyle öne çıkan, bununla birlikte birçok farklı alana dair eser veren ansiklopedik bir âlimdir. Mezkur eserler hem Selçuklu hem de Osmanlı medreselerinde tefsir ve belâgat ilmi bağlamında okutulmuştur. Bu eserler aynı zamanda yine Anadolu medreselerinde eserleri yoğun bir şekilde okutulan Zemahşerî (ö. 538), Fahreddin er-Râzî (ö. 606) ve Sekkâkî (ö. 626) gibi âlimleri oldukça fazla etkilemiştir. Abdülkâhir el-CürĀnî'nin bahsi geçen eserlerinin bazı tahkiklerine bakıldığında eser başlığına bazı ilaveler yapıldığı görülmektedir. *Esrâru'l-Belâga* isimli eserin sonuna fî 'ilmi'l-beyân (beyân ilmine dair) ilavesi yaparak *Esrâru'l-Belâga fî 'İlmi'l-Beyân* şeklinde adlandıran muhakkikler olmuştur. Aynı şekilde CürĀnî'nin *Delâilu'l-'Î'Āz* isimli eseri ise fî 'ilmi'l-meânî (meânî ilmine dair) terkibi ilave edilmek suretiyle *Delâilu'l-'Î'Āz fî 'İlmi'l-Meânî* şeklinde adlandırılmıştır. Ancak bu ilaveler CürĀnî'nin mezkur eserleri

açısından ciddi bir yanılıdır. Eserlerin aslında bu ilaveler bulunmamaktadır. Çünkü Cürcânî'nin yaşadığı dönemde meânî ve beyân henüz müstakil ilimler olarak görülmediği gibi Cürcânî'de bu iki ifade birbirine yakın anlamda kullanılmıştır. Abdülkâhir el-Cürcânî'de meânî ve beyânın birbirinden ayrılma teşebbüsleri başlamış olmakla birlikte bu ayrım tam olarak Zemahşerî ve Sekkâkî gibi âlimlerde netleşmiştir. Muhakkiklerin bu ilaveleri yapmasının sebebi *Delâilu'l-İ'câz*'ın meânî, *Esrâru'l-Belâga*'nın ise beyân ağırlıklı olmasıdır. Bu yaklaşım doğru olmakla birlikte bahsi geçen eserlerin sadece meânî veya sadece beyân ilmine ait olduğunu söyleyebilmek oldukça güçtür. Nitekim *Delâilu'l-İ'câz*'da meânî konuları haricinde, *Esrâru'l-Belâga*'da ise beyân konuları haricinde belâgatın diğer konuları da işlenmektedir. *Esrâru'l-Belâga*, Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nde "Abdülkâhir el-Cürcânî'nin belâgatın beyân kısmına dair eseri" olarak nitelenmektedir. Bu bağlamda bahsi geçen eser için "Abdülkâhir el-Cürcânî'nin belâgatın ağırlıklı olarak beyân konularını ele alan eseri" şeklinde bir nitelme daha sağlıklı bir yaklaşımdır. Klasik eserlerin ağırlıklı olarak işledikleri konulara göre tasnif edilmesi sık rastlanan bir durumdur. Cürcânî döneminde de benzer bir durum söz konusudur. O, her ne kadar *Delâilu'l-İ'câz* ve *Esrâru'l-Belâga* isimli eserleriyle meânî ve beyânın birbirinden ayrılmasının temellerini atmış olsa da onun döneminde ıstilahî anlamda "beyân ilmi" ve "meânî ilmi" gibi tabirlere rastlamak mümkün değildir. Kategorik bir ayrım olmamakla birlikte "meânî ilmi" ve "beyân ilmi" tabirleri muhtemelen ilk defa Cürcânî'den sonra gelen Zemahşerî tarafından kullanılmıştır. Sekkâkî ile bu ayrım teorik düzeyde yerleşmiş, Bedreddin b. Mâlik (ö. 686) ve Hatib el-Kazvîni (ö. 739) gibi âlimlerle uygulama safhasına aktarılmıştır. Sonuç olarak 'ilmu'l-beyân veya 'ilmu'l-meânî şeklinde bir terkip eser başlığı veya muhakkik/musannif ön sözü haricinde eserin içerisinde geçmemektedir. Eserin iç kısımlarında bu

terkiplere rastlanmadığı gibi bu ilaveler sadece muhakkiklerin yazdığı kısımlarda göze çarpmaktadır. Eserlerin Muhammed Reşid Rıza ve Abdulhamîd Hindâvî gibi âlimler tarafından yapılan neşirlerinde bahsi geçen ilaveler mevcutken Mahmûd Muhammed Şâkir bu eserleri herhangi bir ilave yapmadan neşretmiştir. Başlıklandırma açısından Mahmûd Muhammed Şâkir'in tercihleri daha isabetli görünmektedir. Belâgat tarihi açısından Abdülkâhir el-Cürcânî döneminde henüz belâgatın meânî, beyân ve bed'î şeklindeki üçlü tasnifi gerçekleşmemiş olduğu için *Delâilu'l-İ'câz'*ı sadece meânî ilmine dair, *Esrâru'l-Belâga'*yı ise sadece beyân ilmine dair bir eser olarak görmek oldukça güçtür. Anadolu medreselerinde de bahsi geçen eserler ağırlıklı olarak el yazmalarından istinsah edilmiş nüshalar üzerinden talim edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Arap Dili ve Belagatı, Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâilu'l-İ'câz'*, *Esrâru'l-Belâga'*, beyan, meanî.

SELÇUKLULARDA ANADOLU'YA UZANAN BİR FIKİH SİLSİLESİNİN TESPİTİNE YÖNELİK BİR İNCELEME: DURSUN FAKİH ÖRNEĞİ

Dr. Şerif GEDİK

Diyanet İşleri Başkanlığı
hacegan85@hotmail.com

Yaklaşık üç asır boyunca dünya tarihine yön vermiş Müslüman Türklerin kurduğu en büyük hanedanlıktan biri olan Selçuklu hanedanlığı (1040-1308) Orta Asya'dan başlayarak İran, Irak, Suriye ve Anadolu'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya hükmetmiştir. Farklı inanç, görüş ve düşüncelerin var olduğu bu coğrafyalarda Selçuklular, Sünnî çizgiyi korumuş ameli uygulamalarda ise genellikle Hanefî ve Şâfî mezhebine bağlı kalmışlardır. Özellikle Nizâmiye medreselerinin kurulmasıyla Şâfîlik daha ön plana çıksa da Buhara, Semerkant, Belh, Rey, Nîşâbur ve İsbîcâb gibi Horasan ve Mâverâünnehir'in önemli şehirlerinde Hanefîlik yaygınlık kazanmış ve bu bölgeler büyük fakihlerin yetiştiği bir fıkıh havzasına dönüşmüştür. Bu fıkıh havzasında yetişen birçok fakih Anadolu coğrafyasının Müslümanlaşmasına katkı sunduğu gibi, ifâ ettikleri kadılık, müftülük ve irşad faaliyetleriyle de sosyal düzenin korunmasında etkili olmuşlardır. Bu çalışmada, hoca ve talebe ilişkisi bağlamında Mâverâünnehir'den Bağdat ve Şam'a buradan

da Anadolu'ya kadar uzanan bir fıkıh silsilesi ile bu silsilenin son halkası olarak değerlendirdiğimiz Dursun Fakih'in (ö. 726/1326'dan sonra) hayatının incelenmesi hedeflenmiştir. Fıkıh silsilesinin tespitinde her bir fakihin kendisinden fıkıh eğitimi aldığı kişilere işaret edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada Dursun Fakih'in fıkıh silsilesinin tespitinin yanı sıra özellikle Dursun Fakih ve hocası Şeyh Edebâli'nin (ö. 726/1326) Anadolu coğrafyası üzerindeki etkisi, müderris, müftü ve kadı kimlikleriyle bir devletin yıkılışından başka bir hanedanlığın kuruluşuna şahit olmaları dolayısıyla bu süreçte aktif olarak üstlendikleri rollere vurgu yapılmaktadır. Bu durum ilgili çalışmayı mahza kronolojik bir araştırma olmanın ötesine taşımaktadır. Çalışmada Anadolu Selçuklular döneminde yetişen ve bu devletin yıkılışına şahitlik eden, Osmanlı'nın ilk kadı ve müftülerinden sayılan Dursun Fakih üzerinde yoğunlaşmanın temel sebeplerinden biri de Bilecik bölgesinde nüfuz sahibi olan, yüz yirmi yıllık hayatını ilim ve irfana adayan, Anadolu'nun çok önemli bir değeri kabul edilen Şeyh Edebâli gibi bir zatın damadı, müridi ve talebesi olmasıdır. Ayrıca Anadolu'da büyük bir hanedanlığın kuruculuğunu üstlenen Osman Gazi'nin bacanağı olması da Dursun Fakih'i ayrıcalıklı kılan diğer bir husustur. Bu çalışmanın Mâverâünnehir'den Anadolu'ya kadar uzanan bir fıkıh silsilesinin tespiti, fakihlerin Anadolu coğrafyasındaki sosyal hayata etkisi, devlet adamlarıyla fakihler arasındaki güçlü bağların devlet yönetimi, kanun ve vakfiyelere yansımalarının tespiti konusunda araştırma yapanlara katkı sunması ve bu bağlamda yapılacak yeni çalışmalara kapı aralması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

İslam Hukuku, Selçuklular, Fıkıh Silsilesi, Şeyh Edebâli, Dursun Fakih.

SELÇUKLU ANADOLUSU'NDA İLERİ DÜZEY BİR HUKUK OKULU: KARATAY MEDRESESİ

Dr. Salih ERDEN

Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku ABD.
salih-erden@hotmail.com

Bu çalışma, Selçuklu döneminde Anadolu'da kurulan Karatay Medresesi'ni incelemektedir. Tebliğin amacı, Karatay Medresesi'nin İslam hukuk tarihi açısından önemini vurgulamak ve bu alanda yeni araştırmalara ışık tutmaktır. Konya Karatay Medresesi, 649/1251 yılında Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un emiri Celalettin Karatay tarafından vakfedilmiş, Hanefi ekolü merkezli ileri düzeyde hukuk eğitimi veren bir kurumdur. Söz konusu vakıf medrese, dönemin Konya kadısı Şafii hukuk bilgini Sirâceddin el-Urmevî tarafından tescil edilmiştir. Medresenin şartnamesine göre bu okuldaki öğrenciler Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerinden herhangi birine mensup olabilir. Fakat eğitim verecek kişilerin mutlaka Hanefi olması gerekmektedir. Ayrıca müderris ve muîdin tefsir, hadis, usul ve hilâf ilimlerinde mütehasıs olması şartı aranır. Karatay Medresesi'nde birçok önde gelen Hanefi hukukçu eğitim almış ve müderrislik yapmıştır. Bunlar arasında döneminin Şureyh'i ve ikinci Nu'man'ı olarak bilinen Şemseddin Mardînî, Zeyneddin Abdülmü'min-i Tokadî, Rükneddin-i Mâzenderânî ve Ebû Said

Hâdimî gibi isimler yer almaktadır. Karatay Medresesi, Selçuklu döneminde yalnız hukuk eğitimi veren bir kurum olmakla birlikte Osmanlı döneminde diğer İslami ilimlerin de öğretildiği önemli bir eğitim kurumu olarak varlığını devam ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler:

İslam Hukuku, Selçuklu, Anadolu, Vakıf, Karatay Medresesi.

İDRAKİN MÂHİYETİ TARTIŞMALARINDA ÂMİDÎ'NİN İBN SÎNÂ SAVUNUSU

Dr. Güvenç ŞENSOY

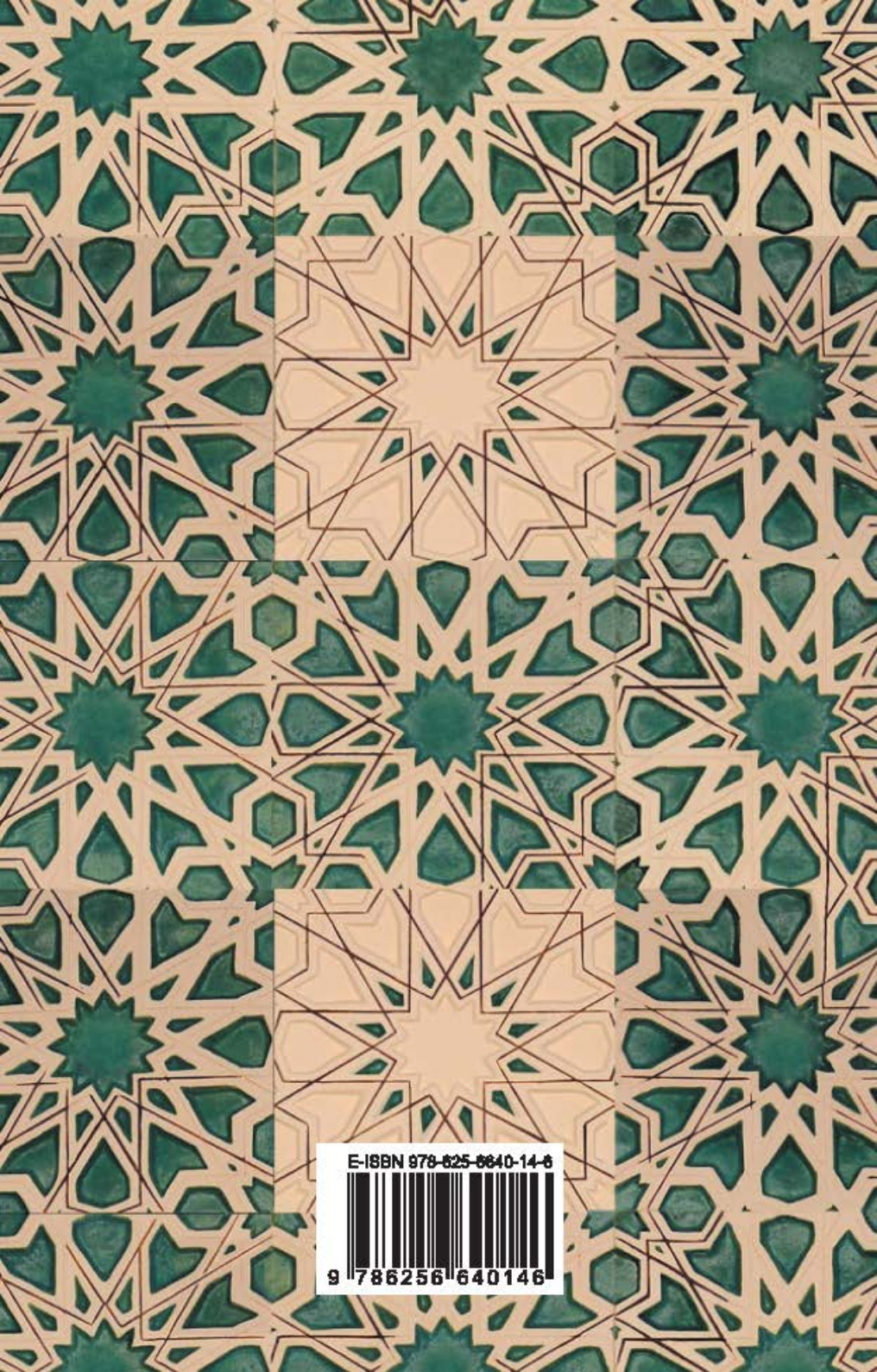
Zonguldak Bülent Ecevit Ü., İlahiyat Fakültesi, Kelam ABD.
guvenc.sensoy@beun.edu.tr

Zihnî varlık mebhasının alt başlıklarından biri olan idrakin mâhiyeti tartışmalarında, zihnî varlığı kabul edenlerin haricî mâhiyet ile zihnî sûretin mutabakatı iddiaları incelenmektedir. Zihnî varlığı kabul etmeyenler de ret delillerini zikretmek amacıyla bu mebhasa dair görüşlerini bildirmektedir. Kabul etmeyenler genel olarak; varlık, varlık-mâhiyet ilişkisi, aklî varlık kategorisindeki mücerret varlık ve idrak teorisi ile ilgili farklı görüşlere sahiptir. Zihnî varlığı kabul edenler, zihnî mücerret sûret ile haricî mâhiyet arasında mutabakat olduğunu iddia ederken, kabul etmeyenler aslında bu söz ü edilen mücerret sûretin zihindeki kıyamını kabul etmemektedir. İbn Sînâ'nın idrak teorisine göre mâhiyetler zihinde husûl etmektedir. Ona göre bilgi, bilinenin sûretinin zihindeki husûlüdür. Bir şeyin bilinmesi, o şeyin sûretinin nefiste var olması anlamına gelmektedir. Nesne tecrit edilerek bilindiği için de maddî bağlantılarından koparılarak zihne alınır. İdrakin mâhiyeti ile ilgili tartışmalarla alakalı olacak şekilde İbn Sînâ mâhiyetin haricte olması ile zihinde olması arasında asıl olarak bir fark görmemektedir. Ona göre

farklılaşan şey, mâhiyetin mahallidir. Mâhiyet de aynı hakikat üzere bulunurken mahallerde hükümleri farklılaşır. Râzî İbn Sînâ'nın *el-İşârât* adlı eserine yazdığı şerhte zihnî varlığa dair sunulan delilleri tartışmaktadır. Tartışma, sözü edilen bu zihnî sûret ile haricî mâhiyetin özdeş olup olmamasına dayanmaktadır. Râzî sunduğu vecihlerle iddia edilen özdeşlik iddiasının temellendirilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Bu tebliğde İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-tenbîhât* adlı eserinde sunduğu iddialara *Şerhu'l-İşârât* adlı eserinde Râzî tarafından getirilen itirazlar ve bu itirazlara karşı Âmidî'nin *Keşfu't-temvîhât* adlı *İşârât Şerhi'*nde sunduğu cevaplar incelenmektedir. Bu açıdan, Âmidî'nin şerhinde bir İbn Sînâ savunusu yaptığını söylemek mümkündür. İbn Sînâ metninin üçüncü namatında konuyu incelemektedir. Râzî ise şerhinde, konunun iki matlupla incelenmesi gerektiğini söylemektedir. Râzî'nin birinci matlubunda da iki delili bulunmaktadır. Bunlardan birincisi genel, ikincisini özel olarak isimlendirmiştir. Tebliğ, Râzî'nin birinci matluptaki genel ve özel delillerini sunduktan sonra ve bu delillere yönelik Âmidî'nin itirazlarını inceleyip Âmidî tarafından sunulan itirazları incelemektedir.

Anahtar Kelimeler:

Kelam, Zihnî Varlık, İdrakin Mâhiyeti, *İşârât* Geleneği, Âmidî.

E-ISBN 978-625-6640-14-6

9 786256 640146